

HİTİT DİLİ

Hitit hiyeroglif ile yazılmış yazıtların keşfi: 1812

Babil çivi yazısıyla yazılmış tabletlerin O. Mısır'daki Amarna'da keşfi: 1887

Boğazköy'de yapılan kazılarda tabletlerin keşfi: 1906

HİTİT DİLİNİN ÇÖZÜMÜ: 1915

İlk kez Çek bilgin B. Hrozny Hititçe'nin Hint-Avrupa dil grubuna girdiğini belgelemiştir.

Hece işaretlerini yanısıra, kelimelerin yerine geçen işaretleri de içeren, çiviyazısının yapısı kendisine yardımcı olmuştur.

Çiviyazısında kelimelerin yerini tutan işaretlerin (logogramların) her dilde değişik şekilde okunmalarına karşılık, anlamları değişmemektedir. Bizim sayılar için kullandığımız işaretler gibi.

Örneğin 4 işareti, Almanca, İngilizce veya Türkçe bir metinde “vier, four, dört” olarak okunur. İncelenmesinde oldukça uzun bir yol alınmış olan Babilce ve Assurca’dan iyi tanınan bu logogramların, henüz anlamları çözülemeyen Hititçe metinlerde de keşfedilmesi bir anlamda, yol gösterici olmuştur.

nu NINDA-an e-ez-za-at-te-ni

wa-a-tar-ma e-ku-ut-te-ni.

NINDA logogramı: “ekmek

“Wasser” ve “water”: watar(-ma)

e-ez-za: Latince “ed-” “yemek”

e-ku-: „aqua“ “su

-teni: şahıs takısı

“sizler ekmek yiyecek ve su içeceksiniz”

Hiyerogliflerin çözümlenmesinde ise en büyük ilerleme 1930 yılından sonra kaydedildi. Bu çalışmalar sırasında, hiyeroglif yazıtlarda kullanılan dilin Hititçe olmayıp, Hititçe'yle büyük benzerlikler gösteren Luvice'nin bir türü olduğu saptandı.

Hitit hiyerogliflerinin okunmasında, Hattuşa'da 1934 yılından beri ele geçen aynı metnin iki değişik yazı türüyle, hiyeroglif ve çiviyazısıyla verildiği bigraf mühürler ve 1947 yılında Karatepe'de bulunan aynı metnin Hiyeroglif-Luvice ve Fenike dilinde olmak üzere iki değişik dilde yazıldığı bir bilingual yazıt önemli bir yer tutar

İmparatorluk sınırları içinde konuşulan diller:

E. Forrer, 1922 yılında, Hattuşa'da ele geçen çivi yazıtlı tabletlerde, sekiz ayrı dile ait ögelerin bulunduğunu açıkladı:

1. Hitit dili, neşili, ya da neşumnili: Neşa

Hititçe (Luvice ve Palaca ile birlikte) birçok kola ayrılan, aralarında Hint-iran, Yunan, İtalik, Kelt, Cermen ve Slav dillerinin de bulunduğu Hint Avrupa diller grubundandır. Bilinen en eski Hint-Avrupa dili Hititçe'dir. En eski Hititçe metinler 16. yy.a tarihlenmektedir. Hititçe'nin gramer yapısı, örneğin Yunanca ya da en eski Hintçe ile (Veda) ile karşılaştırıldığında, bu iki dilin Eski Anadolu dillerine göre daha zengin ve ayrıntılı bir gramer yapısına sahip olduğu dikkat çeker.

2. Hattice ya da Proto Hattice: Hititçe'nin tam anlamıyla yaygınlaşmasından önce O. Anadolu'nun kuzey kesimlerinde konuşulan ve özellikle Hititler tarafından kült ve ayinlerde kullanılarak geleneği sürdürülen, eski dil.

Hititçe ile akraba iki dil daha vardır:

3. Luvice: Bati ve Güney Anadolu'da konuşulan bir dil. Likçe de Luvice'nin bir lehçesinin kullanılmasınsürüdürülüştür

4. Palaca: Kuzey anadolu'nun Pala ülkesinde konuşulan bir dil.

Güneyden gelen bir dil ise

5. Hurrice: Hurrice Hurri ülkesinden gelen bir kişiye tanımlamak için kullanılan Hititçe "hurla" kelimesinden türetilmiştir. Hurrice, ne Hint-Avrupa, ne Sami, ne de Eski Doğu dil gruplarından birine girmektedir. Tek akrabalığı, yakın benzeri Urartu diliyledir.

6. Babilce: Akkadca'nın bir lehçesi

7. Sumerce: şimdiye değin bilinen hiç bir dille bağlantısı kurulamayan Güney Mezopotamya kökenli bir dil olup MÖ 2. binin başında ortadan kalkmıştır.

8. Hint-Arya: Hintçe'nin de arkaik bir şeklini yansıtan dil.Bu dile ait kelimeler, atların terbiyesini konu eden bir metinde, mesleki terimler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla ilgili tarihi gerçeklerin, Y. Mezopotamya'da aranması gerekecektir. Adı geçen bölgede, isimleri ve tanrılardan yola çıkılarak öğrenildiğine göre, MÖ 15. ve 14. yy.larda, Hint-Arya ataları olan bir sülale hüküm sürmekteydi. Hint-Arya diliyse, hiç kuşkusuz, Hititlerin

Fundorte hethitischer Keilschrifttexte (16. – 13. Jh. v. Chr.) und hieroglyphen-luwischer Inschriften (14. – 13. Jh. v. Chr.)

- Hethitisches Großreich
- Gebiet des arzawischen/nordsyrischen Staatenverbandes

- hethitische Keilschrifttexte
- hieroglyphen-luwische Steininschrift(en)
- hieroglyphen-luwische Felsinschrift(en)

- Hattusa** hethitischer Name
- Tarsos sonstiger antiker Name
- Boğazköy moderner Name

HİTİT SİYASİ TARİHİ

Hattuşa'dakilere ek olarak, şimdilerde Anadolu'da bazı merkezlerde ele geçen yazılı kaynaklar dışında, **Hitit tarihi**, Mezopotamya (Assur), Suriye (sahil şeridindeki Ugarit, Fırat kenarındaki Emar) ve Mısır'da (Amarna ve hiyeroglif metinleri) bulunmuş olan çivi yazılı kaynaklar yoluyla öğrenilmektedir

0 50 100 200 300 km

Fundorte hethitischer Keilschrifttexte (16. – 13. Jh. v. Chr.)
und hieroglyphen-luwischer Inschriften (14. – 13. Jh. v. Chr.)

Hethitisches Großreich

hethitische Keilschrifttexte

Hattusa hethitischer Name

17. ve 16. yy.larda Anadolu'da tarihi metinlerinde, alışlagelmiş ayırımla "EHK" döneminde bazı politik gelişmeler olmuştur. Anadolu'da Eski ATKÇ'nin sonunda E. Assur yazısı terkedildiğinden, söz konusu bölgedeki politik gelişim hakkında erken dönemler için fazla kesin bilgi edinilememektedir.

Bu durum, sonraları bir kral sıfatı halini alan Labarna adlı kralın Anitta'nı Hattusa'yı başkent yapıp, kendisine Hattuşalı anlamına gelen **Hattuşili (I)** adını vermesinden itibaren Anadolu'nun siyasi coğrafyası da değişmeye başlar. Ki bu kral, kendinden önceki büyük kral Kuşşara'lı Anitta'nın "**Bundan sonra kim Kral olursa ve Hattusa 'yı yeniden iskan ederse, o, Gökyüzü'nün Fırtına Tanrısı'nın lanetine uğrasın!**" şeklindeki **bedduasına rağmen** Hattuşa'yı başkent yapmıştır.

Anlaşıldığına göre, aynı dönemde büyük olasılıkla Suriye-Y. Mezopotamya bölgelerinden alınan çivi yazısı yeniden kullanılmaya başlanmıştır. Söz konusu yazı, yönetime geleneklerin ve kültün kaleme alınmasına, aynı zamanda devletin pekişmesine katkıda bulunmuştur

Das Hethitische Reich und seine Nachbarn im 16. Jh. v. Chr.

- Hethitisches Reich (Hattusa) zu Beginn der Regierung Hattusilis I. (ca. 1565 – 1540)
- Ausdehnung des Hethitischen Reiches um 1531
- Kaskäer-Gebiet zur Zeit Hattusilis I. (Ausdehnung nach Nordosten hin unklar)
- Reich (Großkönigtum) Halpa / Jamhad unter Iasimilim III. (Mitte des 16. Jh.)

Schwarzes Meer

Marmara Meer

Schwarzes Meer

Mittelländisches Meer

KYPROS

Syrisch-Ara
Wüste

ESKİ HITİT KRALLIK ÇAĞI

1. Hattuşili I

Babil'in fethi

2. Murşili (1'in oğlu)

3. Hantili I (2'nin eniştesi)

4. Zidanta I (3'ün damadı)

5. Amunna (4'ün oğlu)

6. Huzzija I

Tahta geçme
-kanun

7. Telepinu (5'in oğlu)

8. Alluwamna (7'nin damadı)

9. Hantili II

10. Zidanta

11. Huzzija II

12. Muwattali I

13. Tarhuwaili?

14. Hattuşili II ?

-----
15. Tuthalija II (=I.?)

16. Arnuwanda I (15'in damadı)

17. Tuthalija III (16'nin oğlu)

İMPARATORLUK

1345-1320?

18. Şuppiluliuma I (17'nin oğlu)

19. Arnuwanda II (18'in oğlu)

20. Murşili II (18'in oğlu)

1275? Kadeş

21. Muwattali II

22. Murşili III/Urhiteşup (21'in oğlu)

23. Hattuşili III (20'nin oğlu)

yak. 1259 Mısır'la antlaşma

Hattuşili O. Anadolu'da bir dizi yerleşimi ele geçirdikten sonra, Toroslar artık onun için aşılması gereken bir engel haline gelmişti. almıştı. Zira, Torosların güneyinde, merkezi Halep'te (Halab) Hava Tanrısı'na adanmış önemli bir kült merkezinin de bulunduğu K. Suriye verimli bölgesi yer almaktaydı.

Hava Tanrısı Anadolu'da kuru tarımın yapıldığı bölgelerde de öncelikle yüceltilmiştir. Sonraki bir aktarımda anlatıldığına göre, hava tanrısının kendisi de, Hitit askeri birliklerine Torosları aşmada yardımcı olmuştur. Akınlar sırasında Halab'ta bulunan bir Hava Tanrısı heykeli de ganimet olarak alınmış ve Hattuşa'ya getirilerek dikilmiştir. Hattuşili, anlatılan olayların da katkısıyla, diğer krallardan üstün bir konuma gelerek, "Büyük Kral" olmuştur. Hitit etkisi zaman zaman K. Mezopotamya'ya kadar yayılmıştır. Genişleme sırasında Hititler, M.Ö. 3. binden itibaren varlıkları bilinen, zaman içinde GD Anadolu ve Suriye'den ve Y. Mezopotamya'ya kadar yayılan Hurrilerle de çatışmalar yaşamışlardır. Hititler Torosların ötesinde hükümdarlıklarını sürdürmek istemişler, ancak gelenekleri giderek O. Anadolu'yu da kuvvetle etkisi altına alan Hurrilerin Hurri devletini kurmasıyla, bunu izleyen dönemde de bu olguyla sürekli uğraşmak durumunda kalmışlardır.

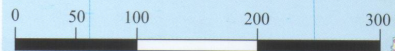
Ancak, Hattuşili, K. Suriye'nin kült merkezi Halab'ı ele geçirememiş ve Suriye'de Hitit varlığını sürekli kılamamış olsa da, Hattuşa'dan yönetilen krallık, askeri başarılarıyla Önasya'nın önemli güçleri sırasına yükselmiştir.

Yakın aile çevresinde kötü deneyimler edinen Hattuşili, Hitit tahtına ardılı olarak genç **Murşili'yi (I)** atamıştır.

Reich und seine Nachbarn

Hattusa) zu Beginn der I. (ca. 1565 – 1540)
 nitischen Reiches um 1531
 eit Hattusilis I. (Nordosten hin unklar)
 n) Halpa / Jamhad (Mitte des 16. Jh.)
 b Anfang des 15. Jh. unter dem Namen
 ftliches/kulturelles Einflussgebiet, nach g-Herrschaft (ca. 1520)
 18. Dynastie auch politisch beansprucht

- Hauptstadt / Fürstensitz
- minoische Siedlung
- sonstiger Ort
- ⌋ Pass

- HALPA [AŠŠUR]** souveräner Staat
- HAḪḪA [IRRIDE]** abhängiger, konföderierter Staat (Halpa, Hurritisches Reich)
- Hurma** Inneres Land (Hattusa)

- HALPA** HAHḪA Hurma heititischer Name, Land
- [AŠŠUR]** Kypros sonstiger antiker Name, Land, Insel
- HAḪḪA** Mälā heititischer Name, Ort, Fluss
- HAḪḪUM** Euphrates sonstiger antiker Name, Ort, Fluss
- Beycesultan** Hābūr Tuz Gölü moderner Name, Ort, Fluss, See
- Kussara?** Lokalisierung/Identifizierung nicht gesichert
- Kummana*** heititischer Name nicht für das 16. Jh. bezeugt

- 3. Hantili I (2'nin eništeši)
- 4. Zidanta I (3'un damadı)
- 5. Amunna (4'un oğlu)
- 6. Huzzija I
- 7. Telepinu (5'in oğlu)
- 8. Alluwamna (7'nin damadı)
- 9. Hantili II
- 10. Zidanta
- 11. Huzzija II
- 12. Muwattali I
- 13. Tarḫuwalli ?
- 14. Hattušili II ?
- 15. Tuthalija II (=L?)
- 16. Arnuwanda I (15'in damadı)
- 17. Tuthalija III (16'nin oğlu)
- 18. Šuppiliuma I (17'nin oğlu)
- 19. Arnuwanda II (18'in oğlu)
- 20. Muṣšili II (18'in oğlu)
- 21. Muwattali II Danuhepa
- 22. Muṣšili III/Urhitešup (21'in oğlu)
- 23. Hattušili III (20'nin oğlu)
- 24. Tuthalija IV (23'un oğlu 1238-1215)
- 25. Kurunta ? (21'in oğlu)
- 26. Arnuwanda III (24'un oğlu)
- 27. Šuppiliuma (24'un oğlu)

Büyük Krallık

yak. 1345-1320

yak. 1275
 Kadeš Savaşı
 yak. 1265-1235
 yak. 1259
 Mısır'la
 Antlaşma
 1200

ESKİ HITİT KRALLIK ÇAĞI

1. Hattuşili I

2. Murşili (1'in oğlu)

3. Hantili I (2'nin eniştesi)

4. Zidanta I (3'ün damadı)

5. Amunna (4'ün oğlu)

6. Huzzija I

7. Telepinu (5'in oğlu)

8. Alluwamna (7'nin damadı)

9. Hantili II

10. Zidanta

11. Huzzija II

12. Muwattali I

13. Tarhuwaili?

14. Hattuşili II ?

-----

15. Tuthaliya II (=I.?)

16. Arnuwanda I (15'in damadı)

17. Tuthaliya III (16'nin oğlu)

İMPARATORLUK

18. Şuppiluliuma I (17'nin oğlu)

19. Arnuwanda II (18'in oğlu)

20. Murşili II (18'in oğlu)

21. Muwattali II

22. Murşili III/Urhiteşup (21'in oğlu)

23. Hattuşili III (20'nin oğlu)

yak. 1259 Mısır'la antlaşma

Murşili özetlikle, Torosların ardında Hitit varlığını güçlendirme görevini üstlenmiştir. Bu amaçla, K. Suriye'deki Yamhad krallığının başkenti olan Halep'in alınması gerekmiştir.

Murşili'nin hükümdarlığı çok uzun sürmemekle birlikte, sözü edilen görevi yerine getirmeyi başarmıştır. Hitit birlikleri bu hedeften sonra, kral ve kanun koyucu Hammurabi'nin başkenti olan, ancak Hammurabi'nin ardılları tarafından giderek iç sorunlara ve dış saldırılara terk edilen Babil'e dek yürümüşler ve bu önemli kenti işgal etmişlerdir.

Kendisinden daha sonraları tahta geçecek olan Kral Telipinu'nun yazıtından bu sefer ile ilgili şu bilgileri ediniyoruz: **“..Kendi ülkesini denizin komşusu yaptı. Ve Halpa/Halep üzerine yürüdü ve Halpa'yı yakıp yıktı. Ondan sonra Babil'e yürüdü ve Babil'i yakıp yıktı. Hurriler'e de saldırdı ve Babil'den aldığı tutsaklarla onların mallarını Hattuşa'ya götürdü “.**

Murşili'nin Hurri topluluklarıyla yeniden başatmak zorunda kaldığı, Fırat'ın aşağı kısmına yönelen söz konusu askeri hareketi hangi nedenlerle göze aldığı, Hititlerin kendi yazılı kaynaklarından anlayamamaktadır. Babil yazılı geleneğinde ise, Babil'in işgaline yalnızca kısaca değinilmektedir. Halap gibi, Suriye'ye Fırat üzerinden yapılan ticaret yoluyla bağı olan Babil de köklü bir geçmişi olan ve o dönemde de parlak bir ad taşıyan bir kenttir. Kenti alanların politik yönden, hem içte hem de dışta şanınin kuşku götürmez bir biçimde artması beklenmektedir.

Anlaşıldığı kadar Murşili'nin bu şanı taşıması oldukça kısa sürmüştür. I.Murşili, Babil seferi dönüşün de kızkardeşinin kocası Hantili ve Zidanta tarafından öldürüldü. Böylece sarayda taht kavgaları ve kan davaları baslatılmış oluyordu

ESKİ HİTİT KRALLIK ÇAĞI

1. Hattuşili I

2. Murşili (1'in oğlu)

3. Hantili I (2'nin eniştesi)

4. Zidanta I (3'ün damadı)

5. Amunna (4'ün oğlu)

6. Huzziya I

7. Telepinu (5'in oğlu)

8. Alluwamna (7'nin damadı)

9. Hantili II

10. Zidanta

11. Huzziya II

12. Muwattali I

13. Tarhuwaili?

14. Hattuşili II ?

-----
15. Tuthaliya II (=I.?)

16. Arnuwanda I (15'in damadı)

17. Tuthaliya III (16'nin oğlu)

İMPARATORLUK

18. Şuppiluliuma I (17'nin oğlu)

19. Arnuwanda II (18'in oğlu)

20. Murşili II (18'in oğlu)

21. Muwattali II

22. Murşili III/Urhiteşup (21'in oğlu)

23. Hattuşili III (20'nin oğlu)

yak. 1259 Mısır'la antlaşma

Hitit tarihinde I. Murşili'nin öldürülmesini izleyen dönemde, hanedanın içinde beliren bir takım anlaşmazlıklar ön plana çıkar.

Söz konusu anlaşmazlıklar kral **Telepinu**'nun M.Ö. 16. yy.da kaleme aldırıldığı buyruğun özellikle giriş bölümü yoluyla öğrenilmektedir.

Ancak bu metinden Telepinu'nun asıl amacının ne olduğu anlaşılmaktadır: kendinden önceki Hantili, Zidanta, Ammuna ve Huzziya adlı kralları, adları bir dizi kanlı olaya karışmış "felaket hükümdarları" olarak betimletmektedir.

Bu durum Telepinu'ya Hattuşa'da bir danışma kurulu toplantısı "**tuliya**" yapmak ve bir dizi yeni düzenlemeyi bildirmek için neden oluşturmuştur. Söz konusu girişimlerin amacı, hanedanı yeni suikastlardan korumak, bir tahta çıkış düzeni belirlemek ve devlet yönetiminde üst düzeyde bütünlüğü sağlamaktır.

Bu bağlamda, "**panku**" adlı bir kurula büyükçe bir rol verilmiştir. Panku, sarayda girişilecek suikastlarda suçluya ceza biçecek, ancak suçlunun ailesinden ya da mesken sakinlerinden intikam almayacaktı.

Babil'in fethi
Tahta geçme
-kanun

1345-1320?

1275? Kadeş

ESKİ HİTİT KRALLIK ÇAĞI

1. Hattuşili I

2. Muşili (1'in oğlu)

3. Hantili I (2'nin eniştesi)

4. Zidanta I (3'ün damadı)

5. Amunna (4'ün oğlu)

6. Huzzija I

7. Telepinu (5'in oğlu)

8. Alluwamna (7'nin damadı)

9. Hantili II

10. Zidanta

11. Huzzija II

12. Muwattali I

13. Tarhuwaili?

14. Hattuşili II ?

-----

15. Tuthalija II (=I.?)

16. Arnuwanda I (15'in damadı)

17. Tuthalija III (16'nin oğlu)

İMPARATORLUK

18. Şuppiluliuma I (17'nin oğlu)

19. Arnuwanda II (18'in oğlu)

20. Muşili II (18'in oğlu)

21. Muwattali II

22. Muşili III/Urhiteşup (21'in oğlu)

23. Hattuşili III (20'nin oğlu)

yak. 1259 Mısır'la antlaşma

Telipinu'nun getirdiği en büyük yasa değişikliğinde:

“Birinci kadından doğan erkek çocuk kral olur. Eğer birinci sıradan bir prens yoksa, ikinci kadından olan erkek çocuk kral olur. Oğlan bir kral çocuğu yoksa, bu durumda birinci sıradan kız evlenir, onun kocası kral olur “.

Ayrıca panku, çeşitli asalet ünvanları taşıyanlar hakkında da hüküm verebilecekti. açıklanan önlemlerin yanı sıra. krallığın korunması için şehirlerin su ve tahıl gereksiniminin karşılanması düzenlenmiş, tahıl ürününün naklinde yapılacak yolsuzluklarda suçlunun ölümle cezalandırılması yasası konulmuştur. Aile malının bölünmesini önlemek için varislere hisselerini vaktinden önce elden çıkarmaları yasaklanmıştır. ayrıca şahsi, kan dökülmeleri durumunda “kanın sahibi” suçlunun ölüm cezası mı çekmesi, yoksa zarar tazminine gitmesi mi gerektiğine kendi karar verebilecekti.

Telepinu'nun getirdiği kuralların politik uygulamada ne denli etkili olduğu ve

ESKİ HITİT KRALLIK ÇAĞI

. Hattuşili I

2. Murşili (1'in oğlu)

3. Hantili I (2'nin eniştesi)

4. Zidanta I (3'ün damadı)

5. Amunna (4'ün oğlu)

6. Huzzija I

7. Telipinu (5'in oğlu) 1

8. Alluwamna (7'nin damadı)

9. Hantili II

10. Zidanta

11. Huzzija II

12. Muwattali I

13. Tarhuwaili?

14. Hattuşili II ?

-----

15. Tuthaliya II (=I.?)

16. Arnuwanda I (15'in damadı)

17. Tuthaliya III (16'nin oğlu)

İMPARATORLUK

18. Şuppiluliuma I (17'nin oğlu)

19. Arnuwanda II (18'in oğlu)

20. Murşili II (18'in oğlu)

21. Muwattali II

22. Murşili III/Urhiteşup (21'in oğlu)

23. Hattuşili III (20'nin oğlu)

yak. 1259 Mısır'la antlaşma

Geleneksel Hitit tarihi çağ ayırımına göre, Telipinu devrini “Orta Krallık” adı

verilen dönem izler.

Bu dönemde, Hitit ülkesindeki bu **iktidar mücadelelerinin, Hitit hükümdarlarının**

Torosların güneyindeki bölgelerin denetimini kaybetmelerinde etkili olduğu

kesindir. Bu durumun Y. Mezoptamya'da küçük krallıkları kendisine boyun

eğdirerek kurulan genç **Hurri-Mitanni** devletinin Fırat'ı geçerek, K. Suriye'ye

kadar ilerlemesini ve böylece kara ve deniz yoluyla bölgelerarası ilişkilerin

yoğunlaştığı bir dönemde, bölgede söz sahibi olmasını kolaylaştırdığı da

kuşkusuzdur.

Kilikya'da bu dönemde **Kizzuvatna** krallığı kurulmuş olduğundan, Hitit kralları

önceleri Kizzuvatna krallarıyla anlaşmalar yaparak, hem ekonomik, hem de

stratejik açıdan önemli olan söz konusu bölgede, bir başka Mitanni yayılımını

engellemeye çalışmışlardır. K. Suriye'de Mitanni etkisi, Mısır'ın 18.

hanedanının ilk firavunlarının askeri hareketleriyle, özellikle III. Tutmosis'in

Fırat'a dek ulaşan girişimiyle, kısa bir süre için bastırılmıştır. Bu nedenle, bir

Hitit kralının Tutmosis'i başarılarından ötürü kutlamasına da şaşmamak

gerekir.

h
r.

a) im 15. Jh.
 Gebiet
 essengebiet seit Telibinu
 en Reiches seit
 (ca. 1420 – 1375)
 essengebiet unter
 essengebiet
 en Reiches unter
 ijas II., ca. 1375 – 1355)
 es 14. Jh.)
 hijawa (Griechenland)
 4. Jh.)
 15. – 14. Jh.
 (Sura)
 hängig von Mittanna)
 Mizra) im 15. – 14. Jh.
 enreich (Sanhara)

Mittanna, Mizra)
 el (Hattusa, Āssuwa,
 zzuwadna)

ARZAWA HURMA
 ALALHA MASA

ESKİ HITİT KRALLIK ÇAĞI

1. Hattuşili I

2. Murşili (1'in oğlu)

3. Hantili I (2'nin eniştesi)

4. Zidanta I (3'ün damadı)

5. Amunna (4'ün oğlu)

6. Huzzija I

7. Telepinu (5'in oğlu)

8. Alluwamna (7'nin damadı)

9. Hantili II

10. Zidanta

11. Huzzija II

12. Muwattali I

13. Tarhuwaili?

14. Hattuşili II ?

-----

15. Tuthaliya II (=I.?)

16. Arnuwanda I (15'in damadı)

17. Tuthaliya III (16'nin oğlu)

İMPARATORLUK

18. Şuppiluliuma I (17'nin oğlu)

19. Arnuwanda II (18'in oğlu)

20. Murşili II (18'in oğlu)

21. Muwattali II

22. Murşili III/Urhiteşup (21'in oğlu)

23. Hattuşili III (20'nin oğlu)

yak. 1259 Mısır'la antlaşma

Orta Krallık Dönemi kralları

I. **Tuthaliya:** Hititler **Kaşkalar** ile de baş etmek zorunda kalmışlardır. Kaşkalar, Anadolu'nun

kuzeyi ve kuzeydoğusunda dağlarda boylar halinde yaşayan, özellikle de hasat zamanı

Hitit sınırları içinde kalan bölgelere saldırılar düzenleyen bir topluluktu.

I. Tuthaliya zamanında Fırat'ın yukarı yatağında kalan bölgelere ve K. Mezopotamya'da

Hurrilere karşı yapılan askeri seferlerden de söz edilir. İmparatorluk devrinde yapılan bir

anlaşmanın tarihçe veren giriş kısmında da, **Tuthaliya'nın K. Suriye'yi kontrol ettiği ve**

Halab'ı yakıp yıktığı, Mitanni birliklerini de dağıttığından söz edilir. Ancak sözü edilen

olgudan, aynı zaman dilimine tarihlenen kaynaklar yoluyla bilgi edinilememektedir. Her

şeye rağmen, I. Tuthaliya'nın, Hatti ülkesinde krallığın gücünü yeniden yerine getirdiği ve

dış başarılarla bunu pekiştirdiği anlaşılmaktadır.

I. Tuthaliya, **Kizzuvatna ile** Hitit Büyük Kralı'nın giderek artan egemenliğinin açıkça hissedildiği

bir **anlaşma** yapmıştır.

O. Suriye'deki Tunip, Fırat dirseğindeki Aştata gibi ülkelerin yerel krallarıyla yapılan anlaşma

türündeki **paktlarla**, yerel Suriye krallarına Hititlerin Torosların güneyinde yeniden

güçlenen etkinliklerinin gösterilmesi de bu döneme tarihlendirilebilir.

Yine de I. Tuthaliya'nın hükümdarlık alanı genelde Anadolu ile sınırlıdır.

ESKİ HITİT KRALLIK ÇAĞI

1. Hattuşili I

2. Murşili (1'in oğlu)

3. Hantili I (2'nin eniştesi)

4. Zidanta I (3'ün damadı)

5. Amunna (4'ün oğlu)

6. Huzzija I

7. Telepinu (5'in oğlu)

8. Alluwamna (7'nin damadı)

9. Hantili II

10. Zidanta

11. Huzzija II

12. Muwattali I

13. Tarhuwaili?

14. Hattuşili II ?

-----

15. Tuthalija II (=I.?)

16. Arnuwanda I (15'in damadı)

17. Tuthalija III (16'nin oğlu)

İMPARATORLUK

18. Şuppiluliuma I (17'nin oğlu)

19. Arnuwanda II (18'in oğlu)

20. Murşili II (18'in oğlu)

21. Muwattali II

22. Murşili III/Urhiteşup (21'in oğlu)

23. Hattuşili III (20'nin oğlu)

yak. 1259 Mısır'la antlaşma

I. Arnuvanda:

Babası Tuthaliya'yla birlikte, bir dizi askeri harekate katıldığını

yıllıklardan bildiğimiz **I. Arnuvanda**, kendisini giderek artan

zorluklar içinde buldu: **B. Anadolu**'da düşmanca bazı saldırılar

oluyordu, kuzeyde Kaşkalar Hitit bölgesine yeniden saldırılar

düzenleyip köyleri yağmalıyor ve tapınaklarda kült heykellerini

tahrip ediyorlardı. Farklı Kaşka topluluklarının temsilcileriyle

anlaşma yapmak ne uzun süre etkili olabiliyordu, ne de

anlaşmalar tüm Kaşka boylarını kapsayabiliyordu. Özellikle

Maşat Höyük'te (Hititçe adı Tapigga) ortaya çıkarılan ve II.

Tuthalia dönemine tarihlenen mektuplar, Hattuşa'nın yalnızca

100 km doğusunda bulunan sınır bölgesindeki Hitit yönetim

düzenini yansıtmaktadır. Hattuşa'da ele geçen metinler de,

Hurrilerin özellikle din-kült alanlarında ve Hitit kral ailesi

üyelerinin Hurrice adlar almalarıyla vurgulanabilecek, kültür

ESKİ HITİT KRALLIK ÇAĞI

1. Hattuşili I

2. Murşili (1'in oğlu)

3. Hantili I (2'nin eniştesi)

4. Zidanta I (3'ün damadı)

5. Amunna (4'ün oğlu)

6. Huzzija I

7. Telepinu (5'in oğlu)

8. Alluwamna (7'nin damadı)

9. Hantili II

10. Zidanta

11. Huzzija II

12. Muwattali I

13. Tarhuwaili?

14. Hattuşili II ?

-----

15. Tuthaliya II (=I.?)

16. Arnuwanda I (15'in damadı)

17. Tuthaliya III (16'nin oğlu)

İMPARATORLUK

18. Şuppiluliuma I (17'nin oğlu)

19. Arnuwanda II (18'in oğlu)

20. Murşili II (18'in oğlu)

21. Muwattali II

22. Murşili III/Urhiteşup (21'in oğlu)

23. Hattuşili III (20'nin oğlu)

yak. 1259 Mısır'la antlaşma

Sonraları Hitit İmparatorluğunu kuran prens **Şuppiluliuma** ve babası II. Tuthaliya, O. Mısır'daki **Amarna**'da bulunan mektuplar yoluyla, hakkında bilgi edinilebilen bir dönemde yönetime geçmiştir.

Örneğin B. Anadolu'da **Arzava** ülkesinde, yerel bir krallığın kendi bağımsızlığını kazanıp etkisini arttırdığını hatta, Mısır Firavunu III. Amenophis ile Mısırlı bir prensesle evlenmek için yazıştığını söz konusu mektuplardan öğrenmekteyiz. Bu bağlamda, Hitit Büyük krallarının hüküm alanındaki yakın bir yerlerde, zor bir durumla uğraştıklarından da söz edilmektedir.

II. Murşili, babası Şuppiluliuma'nın etkinlikleri hakkında bilgi verirken Tuthaliya'nın tek başına ya da oğluyla birlikte yürüttüğü çok sayıda askeri harekate işaret ettiği görülmektedir. Anlaşılan Büyük Kral, ordusuyla bizzat savaşa gidemeyecek kadar hastadır. Bu nedenle, O. Anadolu yerel krallarıyla savaşan daha ziyade prens Şuppiluliuma olmalıdır. Böylece, Hattı'nın Anadolu'da hükümdarlık hakları uğruna, yinelenen uğraşlara giriştiği bir kez daha görülmektedir.

1345-1320?

1275? Kadeş

- Muršili (1'in oğlu)
- Muršili (2'nin eniştisi)
- Hantili I (3'ün damadı)
- Zidanta I (4'ün oğlu)
- Amunna (4'ün oğlu)
- Huzzija I

- Telepinu (5'in oğlu)
- Alluwamna (7'nin damadı)
- Hantili II
- Zidanta
- Huzzija II
- Muwattali I
- Tarhuwaili ?
- Hattušili II ?

- Tuthalija II (=L?)
- Arnuwanda I (15'in damadı)
- Tuthalija III (16'nin oğlu)
- Šuppiluliuma I (17'nin oğlu)
- Arnuwanda II (18'in oğlu)
- Muršili II (18'in oğlu)
- Muwattali II Danuhepa
- Muršili III/Urhitešup (21'in oğlu)
- Hattušili III (20'nin oğlu)
- Tuthalija IV (23'ün oğlu 1238-1215)
- Kurunta ? (21'in oğlu)
- Arnuwanda III (24'ün oğlu)
- Šuppiluliuma (24'ün oğlu)

Die Großreich Nachbarn im 13. Jh. v. Chr.

Die Großreich (Hattusa)
Einfluss- / Interessengebiet
/ nord-syrischer
Land im Hethitischen Großreich
Titur Tarhuntaša
biet
mykenischen Kultur,
des Landes Ahhijawa
ch Kreta?)

Neues Reich (Mizra)
mykenisches Kassitenreich (Sanhara)
sches Reich (Assura) am Anfang des 13.Jh.
sches Reich am Ende der Regierung
Ts I. (1295 – 1264)
Groberungen unter Salmanassar I.
4) und Tugultu-Ninurta I. (1233 – 1197)

W a l m a	Inneres Land
W I L U S A	Auswärtiges Land (Gliedstaat)
H A L P A	Sekundogenitur
M ā s a	sonstiges Land

- Hauptstadt
- sonstiger Ort
- wichtiger hethitischer Kultort
- mykenischer Palast
- ⊞ Pass
- ⚓ wichtiger Hafen

WILUSA	Walma	M ā s a	hethitischer Name Land / Insel
[U p i]	Kreta		sonstiger antiker Land, Insel
Kinza	Mata		hethitischer Name Ort, Fluss
Qadeš	Euphrates		sonstiger antiker Ort, Fluss
Thebai	Kytherai		griechischer Name im 2. Jt. v. Chr. be (Linear B / ägypti Überlieferung), O
Boğazköy	Habūr	Tuz Gölü	moderner Name, Ort, Fluss, See
Nija?			Lokalisierung/Id

ESKİ HITİT KRALLIK ÇAĞI

1. Hattuşili I

2. Murşili (1'in oğlu)

3. Hantili I (2'nin eniştesi)

4. Zidanta I (3'ün damadı)

5. Amunna (4'ün oğlu)

6. Huzzija I

7. Telepinu (5'in oğlu)

8. Alluwamna (7'nin damadı)

9. Hantili II

10. Zidanta

11. Huzzija II

12. Muwattali I

13. Tarhuwaili?

14. Hattuşili II ?

-----

15. Tuthalija II (=I.?)

16. Arnuwanda I (15'in damadı)

17. Tuthalija III (16'nin oğlu)

İMPARATORLUK

18. Şuppiluliuma I (17'nin oğlu)

19. Arnuwanda II (18'in oğlu)

20. Murşili II (18'in oğlu)

21. Muwattali II

22. Murşili III/Urhiteşup (21'in oğlu)

23. Hattuşili III (20'nin oğlu)

Şuppiluliuma ve Büyük Hitit İmparatorluğu'nun Oluşması

Büyük Hitit Krallığının ilk güçlü kralı Şuppiluliuma I'in hükümdarlık öncesi dönemini aydınlatan belgeler azdır ve tartışmalar devam etmektedir. I.

Şuppiluliuma'nın hükümdarlığı sırasında, önceleri aslen yalnızca Anadolu ile sınırlı kalan Hitit Krallığını, Suriye ve Mezopotamya'nın bazı bölgelerinin de dahil olduğu bir İmparatorluk haline getirmeye yönelik bir takım değişiklikler gerçekleşmiştir.

E. ve O. Krallık devirlerinden ayrılan söz konusu yeni dönem, hanedanlık, devlet ve tarihsel, kültürel açıdan gösterdiği devamlılığa rağmen, Şuppiluliuma'nın yönetime geçmesiyle hemen başlamamıştır.

Şuppiluliuma da kendisinden önce gelen krallar gibi öncelikle Anadolu'daki hakimiyetini pekiştirmek zorunda kalmış, bu amaçla da **Kaşkalar'ı geri püskürtmüştür.** Bu nedenle maiyetini güven altına alması ve girişimlerini **kurban törenleriyle kült açısından iyi hazırlaması** gerekmiştir.

Torosların ötesindeki olaylara müdahale etme zamanı, o bölgedeki kuvvetler politikasının durumuyla da belirlenmekteydi.

DIŞ DÜŞMANLAR:

Dicle'nin doğu kollarından olan Büyük Zap Suyu ile K. Suriye'nin Akdeniz kıyıları arasında kalan bölgeyi kontrol eden **Mitanni** krallığı ile kıyıda ve iç kesimde Suriye'nin Hemş'in güneybatısına kadar olan bölgeyi kontrol eden **Mısır**, Hatti ülkesinin "Güçler Korosu"nda söz sahibi olmak istediğinde, başetmek zorunda kaldığı önemli ülkelerdi.

Özellikle K. Suriye-Y. Mezopotamya Bölgesi, kuru tarımla yapılan alanlarıyla, ticaret yerleri ve önemli ulaşım yollarıyla MÖ 2. Bin başlarından itibaren, Önasya ve O. Akdeniz bölgelerinin buluşup birbirleriyle temas ettikleri bir konuma ulaşmıştı. **Söz konusu bölgeye egemen olmak, Hitit devleti için, O. Anadolu'da aynı ölçüde edilemeyecek ekonomik zenginlik anlamına gelmekteydi.** Bu egemenlik aynı zamanda da politik açıdan kullanılabilecek büyük bir şan ve nam kazancı anlamını da taşımaktaydı.

yak. 1259 Mısır'la antlaşma

ESKİ HITİT KRALLIK ÇAĞI

1. Hattuşili I

2. Muşili (1'in oğlu)

3. Hantili I (2'nin eniştesi)

4. Zidanta I (3'ün damadı)

5. Amunna (4'ün oğlu)

6. Huzzija I

7. Telepinu (5'in oğlu)

8. Alluwamna (7'nin damadı)

9. Hantili II

10. Zidanta

11. Huzzija II

12. Muwattali I

13. Tarhuwaili?

14. Hattuşili II ?

15. Tuthaliya II (=I.?)

16. Arnuwanda I (15'in damadı)

17. Tuthaliya III (16'nin oğlu)

İMPARATORLUK

18. Şuppiluliuma I (17'nin oğlu)

19. Arnuwanda II (18'in oğlu)

20. Muşili II (18'in oğlu)

21. Muwattali II

22. Muşili III/Urhiteşup (21'in oğlu)

23. Hattuşili III (20'nin oğlu)

Hitit devletinin Suriye'ye yayılımının **muhafizi**, önderleri kral Tuşratta olan ve Dicle'den Asi nehrinin ağzına kadar yayılan bölgede "Verimli Hilali" egemenliği altında tutan **Mitanni** devletiydi. Mitanni birlikleriyle ilk karşılaşmalar, Y. Fırat Bölgesi'nde gerçekleşmiş olmalıdır. Bu çatışmalar Hititler açısından pek başarılı olmamışa benzemektedir.

Amarna'da bulunmuş, Tuşratta'nın Mısır Firavunu'na , beraberinde savaştan elde ettiği ganimetlerden de yolladığı bir mektupta, bildirdiği bir utkunun, Hititlerle ilgili olup olmadığı kesin değildir. Mitanni kralının, Mısır sarayı ile hanedanlar arası evlilikler yoluyla da pekiştirmeye çalıştığı iyi ilişkiler isteği, anlaşılır bir istektir. Bu istek, Assur ülkesinin, Mitanni ülkesinin güneydoğu sınırında bağımsızlık kazanma girişimleri nedeniyle daha fazla anlam kazanmaktadır

yak. 1259 Mısır'la antlaşma

Şuppiluliuma'nın Suriye'ye ilk hareketinin(Mitanni Şattivaza ile sonraları yaptığı bir anlaşma dikkate alındığında), Lübnan'ın doğu sınırında bulunmaları olası Niblani dağlarına dek uzandığı görülmektedir. Aynı metinde aktarıldığına göre, bu hareket bir yıllık bir askeri seferdir. Yapılan sefer Şuppiluliuma'nın gerçekleştirdiğini aktardığı sonraki bir bildiri ve bazı Amarna metinlerinde yansıtılmaktadır.

Şuppiluliuma, seferine Y. Fırat bölgesinde devam etmiş, kral Tuşratta'nın geri çekildiği Mitanni başkenti **Waşukkanni'**ye(Habur nehrinin kaynağı) ve B. Fırat batısındaki Mitanni kalesi Karkamış'a ulaşmıştır. Rakibinin savaş meydanına çıkmaması üzerine, Hitit ordusunun yürüyüşü Halab'tan Asi ırmağının denize döküldüğü yerdeki Mukiş ülkesine kadar sürmüştür. Eskiden Mukiş ülkesinin kraliyet şehri olan **Alalah'ta Ugarit** kralı **II. Nikmadu'**nun teslimiyetini kabul etmiştir. Şuppiluliuma, II. Nikmadu'ya, K. Suriye'deki öteki ülkelerin saldırılarına karşı Hitit korumasını temin eden bir anlaşma vermiş, karşılığında da bağlılık ve vergi istemiştir. Mısır sarayı ile geleneksel ilişkisi sürmekle birlikte, Kıbrıs'a, Ege Bölgesine ve Mısır'a uzanan deniz ticareti yollarının geçtiği önemli liman kenti bu dönemde Hititlerin yönetiminde kalmıştır.

Hitit yazılı geleneğinde algılandığı biçimiyle, bu durum, Suriye içlerinde kızgınlığa neden olmuş ve Hititler de güneye doğru akınlarını sürdürmüşlerdir. Asi ırmağı kenarında **Niya** ülkesini dize getirmişler, **Qatna'yı** yağmalamışlar, ancak Mısır himayesindeki **Kadeş** kentine (**Kinza**, günümüzde Homs yakınlarında Tell Nebi Mend) saldırmaktan kaçınmışlardır. Şehrin yerel kralı Hititler'e karşı geldiğinden, bir savaşla bastırılmış ve Hatti'ye getirilmiştir. **Kadeş'te** onun yerine oğlu **Aitaggama** geçmiştir. Sonraki dönemde Şuppiluliuma, Mitanni anlaşmasının giriş kısmı da bu hareketin Suriye'nin güneyine dek uzanmasının, Mitanni'li Tuşratta ile yaptığı uğraş kapsamında olduğunun altını çizmiştir. Böylece de girişimlerinin Mısır'a karşı olmadığını vurgulamak istemiştir.

Mitanni ülkesi artık bir birlik komutanının yönettiği, B. Fırat kıyısında yer alan Karkamış şehrinden ibaret kalmıştır.

Bundan sonra Şuppiluliuma Anadolu'ya geri dönmüş, kültle ilgili görevlerini yerine getirmiş ve kuzeyde **Kaşkalar'la** savaşmıştır.

Şuppiluliuma'nın Suriye'de Hitit savaş mevsimini kısaltan, kış aylarında karla örtülü Toros geçitlerinin ötesindeki fetihleri, Suriyeli bir dizi yerel kralın hizaya getirilmesini sağlamakla birlikte, Fırat boyundaki **Mitanni** ülkesi, özellikle Karkamış çevresinde varlığını korumuştur; hatta zaman zaman bazı çatışmaları da kendi lehlerine çevirmeyi başarıyorlardı.

Aynı dönemde **Mısır** askeri birlikleri artık dönecek bir tutum gösteren Kadeş'i sıkıştırmaya başlamışlardı.

Mitanni kralı Tuşratta'nın gaddarca öldürülme haberi Hititler'e işte bu zamanda ulaştı. Tuşratta, anlaşıldığına göre, hanedanlık için bazı hesaplaşmaların kurbanı olmuştu. Hititlerin anlattıklarına göre, Tuşratta'nın oğlu **Şattivaza**, Maraşşantiya nehri (Kızılırmak) kenarında Şuppiluliuma'nın ayaklarına kapanmıştı. Böylece Hitit kralı, yasal veliahtın hamisi rolüne bürünebilecekti.

Ancak Şuppiluliuma, Mitannilerin çekirdek bölgesi olan Y. Mezopotamya'ya yürümemiş, başka bir Hitit birliği Mısır yönetimindeki Lübnan ve Antilübnan'a saldırırken, kendisi de tüm gücünü, Karkamış'ın kuşatılmasına yoğunlaştırmıştı. Şuppiluliuma'ya göre bu girişim, Kadeş'e saldıran Mısır'dan öç almaya yönelik bir harekattir. Şuppiluliuma, Mısır'da Tutankamon'un ölümünden sonra ortaya çıkan güç çatışmalarını fırsat bilmişti.

Söz konusu güç çatışmaları nedeniyle, Şuppiluliuma, Karkamış önlerindeyken Mısır firavununun dul eşi, Akkadça bir bölümü korunmuş olan ve sonraları, Şuppiluliuma'nın gerçekleştirdiği önemli işleri anlattığı metinde de kısmen sözü edilen bir mektupla birlikte bir elçi göndermişti.

Tutankamon'un dul eşi, "hizmetkarlarından" biriyle evlenmek zorunda kalmamak için **Hitit Büyük Kralı'nın oğullarından birini kendisine eş olarak almayı** önermektedir. Öneri karşısında şaşkınlığa kapılmış olan Şuppiluliuma firavunun dul karısından mektup için onay rica etmiştir. Karkamış'ı alıp, Fırat'ın doğusunda Mitanni hükümdarlığını ortadan kaldıran Şuppiluliuma Anadolu'da kışı geçirdikten sonra istediği onay eline gemiştir. Hitit kralının güvensizliğine içerleyen Tutankamon'un eşi, bir Hitit prensiyle evlilik isteğini yinelemiştir.

O döneme kadar olan Hitit-Mısır ilişkilerinin arşivlere bakılıp incelenmesinden sonra Şuppiluliuma öneriyle ilgilenmiş ve oğullarından birini Mısır'a yollamıştır. Ancak prensin yaşamını yitirmesi nedeniyle bu evlilik gerçekleşmemiştir. Bu ölümün ne zaman ve nasıl olduğu şimdiye dek anlaşılamamıştır. Ancak, söz konusu ölüm, Şuppiluliuma'ya yeni Mısır Firavunu Eye'ye bir mektupla savaş çağrısında bulunma bahanesi olmuştur.

Şuppiluliuma yeni firavunu oğlunun ölümünden sorumlu tutmuştur. Sonraki dönemde Hititler ile Mısırlılar arasında savaş çıkmamış olsa da, bundan böyle her iki gücün arasında düşmanca bir ilişki hüküm sürmüştür. Bu düşmanlık ancak III. Hattuşili ile II. Ramses arasında bir barış anlaşması yoluyla resmi olarak giderilebilmiştir.

Büyük kral Şuppiluliuma'nın kütle ilgili görevleri gibi Anadolu'da bulunmasını gerektiren bir dizi görevi vardı. K. Suriye üzerindeki Hitit denetimini güvence altında tutmak amacıyla orada bizzat bulunamıyordu, bu nedenle bir dizi önlem alması gerekiyordu.

Fırat boyunda en önemli kale olan Karkamış'a, bölgedeki halkın konuştuğu dilde, yani Hurrice **Şarri-Kuşuh** adını taşıyan oğlu **Piyaşşili**'yi oturttu. Piyaşşili'nin Hurrice adı gibi önemli bir görevi de bulunmaktaydı. İltica etmiş olan Mitanni prensi Şattizava ile birlikte, başkent Waşukkanni çevresinde yer alan Mitanni çekirdek bölgesini de ele geçireceklerdi. Şattivaza Hititlerin yardımıyla, babası Tuşratta'nın yasal varisi olarak tahta çıkabilecekti. Şuppiluliuma, Tuşratta'ya bağımsız bir kral ile Hitit Büyük Kralı'na bağlı yerel bir kral arası bir statü vermişti; bir Hitit vasal krallığının hükümdarı olmuştu. Tuşratta, Şuppiluliuma'nın kızlarından birini de eş olarak almıştı. Tuşratta'nın eşi olan prensesin görevlerinden biri de kuşkusuz, Mitanni/Hanigalbat ülkesinde meydana gelen önemli haberleri Hitit Büyük Kralına düzenli olarak aktarmaktı.

Suriye ile ilgili kararlarda, Şuppiluliuma uzun zamandan beri uygulanan bir geleneği sürdürmekteydi. Hitit hanedanından kişiler, Büyük Krala bağlı olarak daha az önemli alanlarda görevlendiriliyordu. Karkamış kralı Piyaşşili, babası, Şuppiluliuma tarafından Hitit hiyerarşisinde ve Suriye’de özel bir yere getirilmişti. Hem Fırat’ın batısında K. Suriye’deki toprakları denetleyecek, hem de Şattivaza’nın Y. Mezopotamya yerel krallığını gözetim altında bulunduracaktı

Karkamış’ta olduğu gibi, Şuppiluliuma zamanında Halab’da da yerel bir hanedanlık bulunmadığı için, Şuppiluliuma buraya oğlu **Telipinu**’yu yollamıştı.

Telipinu Kizzuvatna ülkesinde Hava Tanrısı Teşup’un ve Teşup’un karısı Hepat ile oğlu Şarruma’nın rahibi olarak yetiştirilmişti. Bu özelliği nedeniyle, Hava Tanrısı’nın Suriye’deki en önemli kült merkezinde, Hitit uygarlığını temsil etmeye kuşkusuz hak kazanmıştı.

I.Şuppiluliuma zamanında on derece önemli askeri-politik görevlerle tanışık olan Karkamış, Piyassili/Şarri-Kuşuh’un ardılları zamanında, Hitit egemenliğindeki Suriye’nin yönetim merkezi olma gelişimini göstermişti. Şehrin yerel halkının bir kısmının sürülmesinden sonra, Karkamış etnik yönden de güçlü bir Hitit özelliği gösteren bir şehre dönüşmüştü. Karkamış’ın bağımsızlığı, Anadolu’daki sürtüşmelerin Hitit Büyük Kralını Suriye’ye şahsen müdahaleden geri bırakması nedeniyle artmaktaydı.

Sonunda Piyassili’nin ardıllarından Talmi-Teşup, **II. Şuppiluliuma**’yla formel bir anlaşma yaptı. Bu tür anlaşmalar, I. Şuppiluliuma’dan bu yana bir dizi Suriye yerel kralıyla yapılmaktaydı. Söz konusu anlaşmaların yapıldığı yerel krallıklar arasında, Suriye kıyılarında deniz ticaretindeki konumları ve Mısır firavunuyla ilişkileri yüzünden Büyük Kral’ın özel olarak dikkatini yönelttiği **Ugarit** ve **Amurru** da bulunmaktaydı. G. Suriye ve Filistin’de kesin Mısır egemenliğine karşın, Suriye’deki Hitit toprakları Hitit devletinin bölünmez bir parçası değillerdi. Burada coğrafi bazı özelliklerin rol oynadığı da gözardı edilmemelidir. Yine de Suriye’de birkaç başarılı askeri hareket yardımıyla Hitit krallığı, Mısır firavunları ve Assur ve Babil krallarıyla aynı kefeye konulabilecek bir imparatorluğa dönüşmüştü.

ESKİ HITİT KRALLIK ÇAĞI

1. Hattuşili I

2. Murşili (1'in oğlu)

3. Hantili I (2'nin eniştesi)

4. Zidanta I (3'ün damadı)

5. Amunna (4'ün oğlu)

6. Huzzija I

7. Telepinu (5'in oğlu)

8. Alluwamna (7'nin damadı)

9. Hantili II

10. Zidanta

11. Huzzija II

12. Muwattali I

13. Tarhuwaili?

14. Hattuşili II ?

-----

15. Tuthalija II (=I.?)

16. Arnuwanda I (15'in damadı)

17. Tuthalija III (16'nin oğlu)

İMPARATORLUK

18. Şuppiluliuma I (17'nin oğlu)

19. Arnuwanda II (18'in oğlu)

20. Murşili II (18'in oğlu)

21. Muwattali II

22. Murşili III/Urhiteşup (21'in oğlu)

23. Hattuşili III (20'nin oğlu)

II. Murşili: İmparatorluğun korunması uğruna verilen savaş

Şuppiluliuma yönetimde kaldığı son yıllarını, hanedanın Anadolu'daki konumunu savunmakla geçirmiştir. Özellikle kuzeyde yaşayan ve sürekli huzursuzluk yaratan Kaşkalar, büyük Kral'ın uzun süre Suriye'de bulunmasını fırsat bilip, Hitit topraklarına saldırılar düzenlemişlerdi.

Bunun dışında, bambaşka bir olgu da imparatorluğa sorun yaratıyordu: Olasılıkla **veba** denilen salgın hastalık. Suriye'den Anadolu'ya taşınmıştı, aralarında saray halkının da bulunduğu birçok kurban almaktaydı. II. Murşili'nin veba duaları ve bu konu ile ilgili fal sorularından anlaşıldığına göre, söz konusu salgın Şuppiluliuma'nın tahta çıkmak için pervasızca her yolu denemiş olmasına bağlanmaktadır. Öç almak için tanrılar, bir salgın hastalıkla, hem Şuppiluliuma'yı hem de kısa süre tahtta kalan oğlu II. Arnuwanda'yı öldürmüşlerdir.

Hitit İmparatorluğu, çevredeki düşman ülkelerin komplolarına kurban olmamayı, önemli "**Aşağı Ülkeler**"in valisi **Hanutti** ve Karkamış Kralı **Piyaşşili**'ye borçluydu.

yıllarda Murşili'nin ardılı Arnuwanda henüz çok gençti ve deneyimi de o ölçüde azdı. Özellikle Suriye'de salgın hastalık ve iki Büyük Hitit kralının art arda gelen ölümleri yeniden huzursuzluk yaratmıştı. Yazdırdığı yıllıklarına göre Murşili, varılan kritik durumu, Şuppiluliuma'nın uzun süre Anadolu'da bulunmadığından, Arinna'nın Güneş tanrıçası için düzenli aralıklarla yapılan bayramları layığıyla kutlamadığına bağlıyordu.

Murşili eksik olan kült tövrenlerini yerine getirmiş ve tanrıçaya kendisini düşmanlarına karşı koruması için yakarmıştı.

yak. 1259 Mısır'la antlaşma

ESKİ HITİT KRALLIK ÇAĞI

1. Hattuşili I

2. Muşili (1'in oğlu)

3. Hantili I (2'nin eniştesi)

4. Zidanta I (3'ün damadı)

5. Amunna (4'ün oğlu)

6. Huzzija I

7. Telepinu (5'in oğlu)

8. Alluwamna (7'nin damadı)

9. Hantili II

10. Zidanta

11. Huzzija II

12. Muwattali I

13. Tarhuwaili?

14. Hattuşili II ?

15. Tuthaliya II (=I.?)

16. Arnuwanda I (15'in damadı)

17. Tuthaliya III (16'nin oğlu)

İMPARATORLUK

18. Şuppiluliuma I (17'nin oğlu)

19. Arnuwanda II (18'in oğlu)

20. Muşili II (18'in oğlu)

21. Muwattali II

22. Muşili III/Urhiteşup (21'in oğlu)

23. Hattuşili III (20'nin oğlu)

yak. 1259 Mısır'la antlaşma

Kendinden önceki hükümdarlar gibi Muşili de askeri birlikleriyle

Toroslar'ı aşmadan önce, dikkatini Anadolu'da Hitit hakimiyetini sağlamlaştırmaya yöneltmişti.

Bu girişim Kaşkalar'a karşı hareket anlamını taşıyordu, ancak Kaşkalar'ın farklı boylar halinde dağınık yaşamı ve zorluk çıkaran konumdaki topraklar nedeniyle, birden fazla askeri harekate gereksinim vardı. Muşili'ye göre Anadolu'nun en kuzeydoğusunda yerleşmiş olan ve Büyük Kral'a bağlı bazı yöneticilerin sığınmış olduğu **Azzi-Hayaşa** adlı yerel krallığın saldırgan tutumu da bazı müdahaleleri gerektiriyordu. Azzi Hayaşa'nın şehirlerinin temsilcileri olan yaşlıların söz vermesi ve Hitit mültecilerinin geri verilmesinden sonra, Azzi-Hayaşa sorunu da düzene girmisti.

Hattuşa'daki taht değişimi yerel krallara yeminlerini unutturup, onlara Ege'deki **Ahhiyava** ülkesine yaklaşma cesareti verdiğinden, Hititler'in Anadolu'nun batısı ve güneybatısı (**Arzava**) üzerinde öne sürdükleri hakkı da yeniden elde etmeleri gerekmektedir. Ahhiyava, B. Anadolu ve burada yaşayan, genelde Luvice konuşan halk topluluğu üzerinde nüfuz sahibi olabilme konusunda, Hititlerle rekabet halindeydi.

ESKİ HITİT KRALLIK ÇAĞI

1. Hattuşili I

2. Murşili (1'in oğlu)

3. Hantili I (2'nin eniştesi)

4. Zidanta I (3'ün damadı)

5. Amunna (4'ün oğlu)

6. Huzzija I

7. Telepinu (5'in oğlu)

8. Alluwamna (7'nin damadı)

9. Hantili II

10. Zidanta

11. Huzzija II

12. Muwattali I

13. Tarhuwaili?

14. Hattuşili II ?

-----

15. Tuthalija II (=I.?)

16. Arnuwanda I (15'in damadı)

17. Tuthalija III (16'nin oğlu)

İMPARATORLUK

18. Şuppiluliuma I (17'nin oğlu)

19. Arnuwanda II (18'in oğlu)

20. Murşili II (18'in oğlu)

1275? Kadeş 21. Muwattali II

22. Murşili III/Urhiteşup (21'in oğlu)

23. Hattuşili III (20'nin oğlu)

yak. 1259 Mısır'la antlaşma

Murşili'nin, Anadolu'nun kuzeyinde ve batısındaki bu girişimleri, Hitit çekirdek ülkesinde vebanın hüküm sürdüğü ve giderek artan Assur etkisiyle Suriye'de huzursuzlukların yaşandığı bir döneme rastlamıştı.

Bu arada Assur, Y. Mezopotamya'nın batısında Y. Balık Bölgesine ve onu sınırlayan Karkamış'a kadar etki alanını genişletmişti.

Ayrıca Mısır Firavunu Haremhab, O. Suriye'de aktifti, önemli bir konuma sahip Bekaa vadisine açılan, Lübnan ile Antilübnan arasında, Orta Asya kenarında bir şehir olan **Kadeş** (Kidşu, Kinza) konu olarak yine gündemdeydi.

Bir Hitit birliğinin gelmesi ve Karkamış kralının müdahalesiyle durumu biraz sakinleşti, ancak Büyük Kral'ın 9. hükümdarlık yılında Karkamış'ı yöneten Murşili'nin erkek kardeşi Piyaşşili, Kizzuvatna ülkesinde, birlikte bir kült törenine katıldıkları sırada öldü. Suriye'de yeniden huzursuzluk başgöstermişti. Büyük Kral'ın şahsen Suriye'ye gitmesi gerekmektedir. Bu sırada Assur Kralı I. Adad-nirari D. Fırat'ta Hitit denetimindeki topraklara saldırı düzenlemeyi fırsat bilmişti. Bu nedenle, Murşili'nin ordusunun başına geçerek, Karkamış'a gelmesi, sonra da nehir boyunca aşağı doğru ilerleyerek Aştata ülkesiyle, ülkenin merkezi Emar'a varması, orada bir kale yaptırması ve garnizon kurması rastlantı olmasa gerektir.

Piyaşşili'nin oğullarından **Şahurunuva**'yı ardıl olarak Karkamış tahtına oturtturmuş ve böylece Karkamış ülkesini düzene sokmuştur. Murşili, Halab'ta Telipinu'nun ölmesiyle boşalan yere oğlu **Talmi-Şarruma**'yı yerel rahip-kral olarak atamış ve bir anlaşmayla kral ünvanının onaylamıştır. Hitit topraklarındaki Suriye yerel krallıkları Ugarit ve Amurru'yla olan ilişkiler de yeniden düzenlenmiştir

ESKİ HİTİT KRALLIK ÇAĞI

1. Hattuşili I

2. Muşşili (1'in oğlu)

3. Hantili I (2'nin eniştesi)

4. Zidanta I (3'ün damadı)

5. Amunna (4'ün oğlu)

6. Huzzija I

7. Telepinu (5'in oğlu)

8. Alluwamna (7'nin damadı)

9. Hantili II

10. Zidanta

11. Huzzija II

12. Muwattali I

13. Tarhuwaili?

14. Hattuşili II ?

-----

15. Tuthalija II (=I.?)

16. Arnuwanda I (15'in damadı)

17. Tuthalija III (16'nin oğlu)

İMPARATORLUK

18. Şuppiluliuma I (17'nin oğlu)

19. Arnuwanda II (18'in oğlu)

20. Muşşili II (18'in oğlu)

21. Muwattali II

22. Muşşili III/Urhiteşup (21'in oğlu)

23. Hattuşili III (20'nin oğlu)

Ugarit kralı **Nikmepa'**ya sınır düzenlemeleriyle ilgili bir anlaşma verilmiştir:

Ugarit'i güneyde sınırlayan Siyannu ülkesi Karkamış'ın doğrudan denetiminde yerel bir krallık haline getirilmiştir. Ugarit'in kuzeyinde, Asi nehrinin ağzında yeralan Mukiş ülkesi de Karkamış'a bağlandığından, Anadolu'nun güneyindeki **Ura'**ya ulaştırılan Suriye mallarının da gemiye yüklendiği, Hititler açısından büyük önem taşıyan liman şehri Ugarit, Karkamış kralına bağlı topraklarla çevrelenmişti. Mısır topraklarına karşı bir sınır ülkesi olan, Lübnan ile Antilübnan arasındaki önemli ticaret yollarının Akdeniz'e ulaştığı noktada bulunan **Amurru'**nun yeni yerel kralı **Duppi-Teşup** da, bir anlaşmayla Büyük Kralın yönetimine girmişti. Kendisinin de babası Aziru gibi Büyük Krala vergi ödemek zorunda olmasına rağmen, aynı vergiyi Mısır'a yollamasının yasaklanması ilginç bir noktadır. Oysa, Duppi-Teşup'un babası **Aziru** "iki efendinin hizmetkarı" olarak kendisine kanıtlamıştır.

II. Muşşili'nin 9. hükümdarlık yılında, K. Suriye yeniden Büyük Hitit Kralının denetimi altına girmişti.

Tarım, ticaret ve özel bir zanaat olan erguvani boya üretimi (purpur) yoluyla bölgeden elde edilen gelir, Hattuşa başkentinin ve önemli kült merkezlerinin imarına ve bakımına büyük maddi katkı sağlamış olmalıdır.

1275? Kadeş

II. Muvattali ve Kadeş Savaşı

ESKİ HİTİT KRALLIK ÇAĞI

1. Hattuşili I
2. Murşili (1'in oğlu)
3. Hantili I (2'nin eniştesi)
4. Zidanta I (3'ün damadı)
5. Amunna (4'ün oğlu)
6. Huzzija I
7. Telepinu (5'in oğlu)
8. Alluamna (7'nin damadı)
9. Hantili II
10. Zidanta
11. Huzzija II
12. Muwattali I
13. Tarhuwaili?
14. Hattuşili II ?

-----

15. Tuthalija II (=I.?)

16. Arnuwanda I (15'in damadı)

17. Tuthalija III (16'nın oğlu)

İMPARATORLUK

18. Şuppiluliuma I (17'nin oğlu)

19. Arnuwanda II (18'in oğlu)

20. Murşili II (18'in oğlu)

1275? Kadeş 21. Muwattali II

22. Murşili III/Urhiteşup (21'in oğlu)

23. Hattuşili III (20'nin oğlu)

yak. 1259 Mısır'la antlaşma

24. Tuthalija IV (23'ün oğlu)

25. Kurunta? (21'in oğlu)

Muvattali babası Murşili'nin ardılı olarak fazla zorluk çekmeden tahta oturmuştur; Muvattali yirmi yıldan fazla Büyük Kral olarak hüküm sürmüştür. Muvattali'nin küçük kardeşi Hattuşili'yle olan iyi ilişkilerinden, sonraları II. Ramses bir mektubunda söz edecektir.

Gerçekten de Hattuşili askeri birliklerin başı, saray memuru, kuzey sınırının sürekli huzursuz bölgelerinde ve Hattuşa'da vali olarak, yeni hükümdara birçok alanda hizmet vermiştir. Böylece imparatorluğun en güçlü ikinci adamı olarak Hattuşili'nin yükselişi başlamıştır. Hattuşili'ye atılan bir iftira sonucu açılan mahkeme araştırmasında, hiç bir kanıt bulunamamıştır. II. Murşili'nin genç dulü Büyük Kraliçe **Danuhepa** ile Hattuşili arasında ise bazı sorunlar yaşanmıştır. Muvattali Danuhepa'yı saraydan sürmüştür, ancak Danuhepa III. Murşili zamanında politikaya geri dönmüştür.

II. Muvattali'nin hükümdarlığı hakkında Hattuşa'dan elde edilen yazılı belgeler, diğer Büyük Krallar'dan kalanlar kadar geniş kapsamlı değildir. Ancak Muvattali'nin sarayını Hattuşa'dan **Turhuntaşşa**'ya taşımış olması nedeniyle, Muvattali'nin yönetiminden kalma yazılı metinlerin Tarhuntaşşa'da bulunma olasılığını göz ardı etmemek gerekir. Tarhuntaşşa kentinin kesin yeri henüz belli olmamakla birlikte, Tarhuntaşşa ülkesinin Kilikya kıyılarına kadar uzandığı düşünülmektedir. Muvattali'nin tüm tanrı heykelleriyle, atalarının heykellerini de kapsayan bu taşınmayı gerçekleştirmesinin nedeni, ancak tahmin olarak kalabilir: Tarhuntaşşa, bir yandan Kaşkalar tarafından tehdit edilen bölgenin dışında kalırken, öte yandan da Ura limanından Anadolu'nun içlerine ulaşan önemli bir güzergah üzerinde, denize yakın bir konumda bulunmaktaydı. Dinsel ve kültle ilgili bir amaçla da Büyük Kralın sarayını Tarhuntaşşa'ya taşıdığı düşünülebilir.

ESKİ HITİT KRALLIK ÇAĞI

1. Hattuşili I

2. Murşili (1'in oğlu)

3. Hantili I (2'nin eniştesi)

4. Zidanta I (3'ün damadı)

5. Amunna (4'ün oğlu)

6. Huzzija I

7. Telepinu (5'in oğlu)

8. Alluwamna (7'nin damadı)

9. Hantili II

10. Zidanta

11. Huzzija II

12. Muwattali I

13. Tarhuwaili?

14. Hattuşili II ?

-----

15. Tuthalija II (=I.?)

16. Arnuwanda I (15'in damadı)

17. Tuthalija III

18. Şuppiluliuma I (17'nin oğlu)

19. Arnuwanda II (18'in o(16'nın oğlu)

İMPARATORLUK(ğlu)

20. Murşili II (18'in oğlu)

21. Muwattali II

22. Murşili III/Urhiteşup (21'in oğlu)

23. Hattuşili III (20'nin oğlu)

Başkentini taşınmasından önce de Kaşkalar Hitit topraklarına yeniden saldırmaya başlamışlardı; ayrıca Anadolu ile Y. Mezopotamya arasındaki önemli bir bağlantı yolunu tehdit ediyorlardı. Söz konusu saldırılar Hattuşili'nin askeri birliklerin kumandanı olarak kendini kanıtlaması için bir fırsat yaratmıştı. Kaşkalar Y. Fırat'a yenilerek geri püskürtüldüler. Hattuşili yinelenen bir başka saldırısını da başarıyla savuşturdu. Muvattali bölgeye bizzat gelerek, Anziliya ve Tapikka'da birer kale yaptırdı.

B. Anadolu'da Hitit metinlerinde rekabet içerisinde olan krallıklar için kullanılan genel terim olan "Arzawa Ülkesi"nde, Muvattali bir de boyun eğme anlaşması yaptığı Vilusa'lı Alaksandu adlı bir kraldan destek görmüştür. Antlaşma çerçevesinde Alaksandu'nun desteğinin talep edildiği krallık karşıtları arasında Mısır Firavunları, Babil, Y. Mezopotamya'daki Hanigalbat ve Assur krallarının adları geçmektedir. Adı geçen krallıklar, Önasya'da dönemin tüm önemli krallıkların kapsamaktadır.

Muvattali zamanında O. Suriye'deki Amurru nedeniyle Hititlerin anlaşmazlığa düştüğü ülke Mısır'dı. Bu anlaşmazlık Kadeş Savaşı ile doruk noktasına ulaşmıştır.

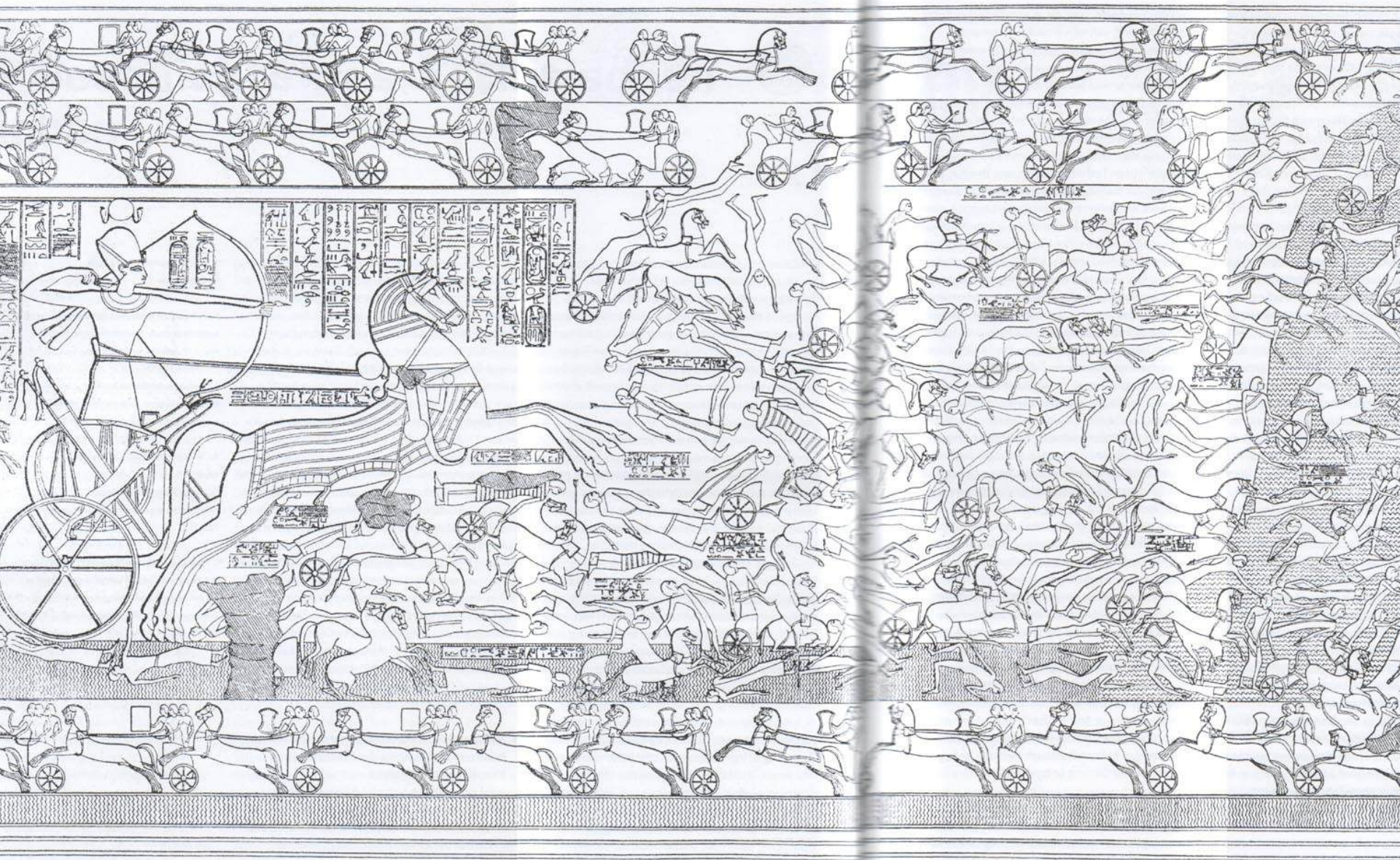
Günümüzde Abydos, Luksor, Abu Simmel'in duvarları ve **Ramesseum**'un pylonlarının üzerindeki kabartmalarda, Yakınoğunun geçmişinde en ünlü savaşlarından birinin betimlerini görürüz. Kabartmalara, Ramses'in Hitit kralı Muvattali'yi yenerek elde ettiği büyük zaferin kutlandığı hiyeroglif metinler eşlik etmektedir. Kabartmalarda Ramses'in kendi savaş arabasından bizzat yönettiği Muvattali emrindeki Önasya yerel krallarından oluşan, kaçarken gösterilen birliğe yönlendirdiği bir saldırı betimlenmektedir.

Babil'in fethi

Tahta geçme
-kanun

1345-1320?

1275? Kadeş

Stellung der Schlacht von Kadesch
Die Ramses II. als Sieger zeigt
Müller III, Taf. 164a, 165;
La bataille de Qadesh, Kairo 1934, Taf. 41

ESKİ HITİT KRALLIK ÇAĞI

1. Hattuşili I

2. Murşili (1'in oğlu)

3. Hantili I (2'nin eniştesi)

4. Zidanta I (3'ün damadı)

5. Amunna (4'ün oğlu)

6. Huzzija I

7. Telepinu (5'in oğlu)

8. Alluwamna (7'nin damadı)

9. Hantili II

10. Zidanta

11. Huzzija II

12. Muwattali I

13. Tarhuwaili?

14. Hattuşili II ?

-----
15. Tuthalija II (=I.?)

16. Arnuwanda I (15'in damadı)

17. Tuthalija III (16'nin oğlu)

İMPARATORLUK

18. Şuppiluliuma I (17'nin oğlu)

19. Arnuwanda II (18'in oğlu)

20. Murşili II (18'in oğlu)

1275? Kadeş 21. Muwattali II

22. Murşili III/Urhiteşup (21'in oğlu)

23. Hattuşili III (20'nin oğlu)

Firavunun çok iyi hazırlanarak şahsen savaş alanında bulunmasına rağmen, Hititler savaştan kazançlı çıkmış ve savaşın esas galibi olmuşlardır:

Hititler ve Mısır arasında sorun haline gelen Amurru yeniden Hitit yönetimi altına girmiş, ayrılıkçı yerel kral **Benteşina** ise Anadolu'ya sürülmüştür. Kadeş kalesi Hitit denetiminde kalmıştır.

Mısır'ın Suriye kıyılarında sonradan gerçekleştirdiği askeri hareketler de durumu değiştirememiştir. Mısır'ın Hititler yönetimindeki Suriye'ye girmiş olması önlenmiş olmakla birlikte, Fırat kıyılarındaki sınırın durumu yeniden bozulmuştur.

Assurlular Y. Mezopotamya'daki etki alanlarını genişletince, Hititlerin Torosların ötesinde uğraş vermesi gereken yeni rakipleri, bu kez Fırat boylarında sahneye çıkmıştır. Olasılıkla Assurluların eski Hitit tampon bölgesindeki Mitahnni/Hanigalbat'a karşı yürüttükleri başarılı savaşlar, Hitit büyük Kralı'nın yeniden Mısır'a politik açıdan yaklaşmasına neden olmuştur. II. Ramses tarafından uzun yıllar yönetilen Mısır'ın Hititler ile barış yapması, ancak II. Muvattali'nin ikinci ardılı ve kardeşi Hattuşili zamanında gerçekleşebilmiştir.

yak. 1259 Mısır'la antlaşma

ESKİ HİTİT KRALLIK ÇAĞI

1. Hattuşili I

Babil'in fethi

2. Murşili (1'in oğlu)

3. Hantili I (2'nin eniştesi)

4. Zidanta I (3'ün damadı)

5. Amunna (4'ün oğlu)

6. Huzzija I

Tahta geçme
-kanun

7. Telepinu (5'in oğlu)

8. Alluwamna (7'nin damadı)

9. Hantili II

10. Zidanta

11. Huzzija II

12. Muwattali I

13. Tarhuwaili?

14. Hattuşili II ?

-----
15. Tuthalija II (=I.?)

16. Arnuwanda I (15'in damadı)

17. Tuthalija III (16'nın oğlu)

İMPARATORLUK

1345-1320?

18. Şuppiluliuma I (17'nin oğlu)

19. Arnuwanda II (18'in oğlu)

20. Murşili II (18'in oğlu)

1275? Kadeş

21. Muwattali II

22. Murşili III/Urhiteşup (21'in oğlu)

23. Hattuşili III (20'nin oğlu)

yak. 1259 Mısır'la antlaşma

24. Tuthalija IV (23'ün oğlu)

25. Kurunta? (21'in oğlu)

26. Arnuwanda III (24'ün oğlu)

27. Şuppiluliuma II (24'ün oğlu)

III. Murşili/Urhi-Teşub- bir ara dönem:

Büyük kral Muvattali öldüğünde, eski bir kurala uyulmuş ve **imparatorluğun en güçlü adamı olan kardeşi Hattuşili'nin yerine, ikinci kadınlardan birinden olan oğlu tahta geçmiştir.**

Muvattali'nin oğlunu, **Murşili III**'yi daha sağlığında yönetimde görevlendirdiği bir mühür baskısından anlaşılmaktadır. Söz konusu bulla, baba ve oğlun mühürlerini birlikte taşımaktadır. Başa geçip büyük kral olduğunda mühürlerinde de **Murşili III** adını kullanmış olmasına rağmen, sonraları kendisini tahttan uzaklaştıran amcası Hattuşili, yeğeninden sürekli Hurrice adı **Urhi-Teşub** olarak bahsetmiştir.

Hattuşili'nin yeğenine karşı takındığı bu çelişkili tutum, III. Murşili'nin Hitit yazılı tarihinde de kötülenmesine neden olmuştur, ancak ününden daha başarılı olduğunu biliyoruz. III. Murşili hakkında bazı belgelerin azlığı ve hükümdarlığı sırasında gelişen politik olaylarla ilgili kayıtların hiç bulunmaması, ardılı III. Hattuşili tarafından yürütülmüş bir ad karalama girişimine bağlanabilir.

Ugaritte'de III. Murşili'nin Büyük Krallığı döneminde gerçekleştirdikleri ile ilgili belgeler gün ışığına çıkartılmıştır. Boğazköy'de kazı çalışmalarında III. Murşili'ye ait şaşırtıcı derecede çok miktarda mühür baskısına rastlanmıştır

		III. Murşili başkenti, Tarhuntaşşa’dan yeniden Hattuşili’nin görev bölgesi olan Hattuşa’ya taşımıştır. Hattuşili sonraları kaleme aldırıldığı apolojisinde (savunma) tüm Hitit çekirdek bölgesini kendiliğinden yeğenine teslim edip, Hakpişşa/Hakmiş krallığıyla yetindiğini vurgulamaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla, bir süre büyük kral ve amcası arasında ciddi bir sorun yaşanmamıştır;
Babil’in fethi	ESKİ HİTİT KRALLIK ÇAĞI 1. Hattuşili I 2. Murşili (1’in oğlu) 3. Hantili I (2’nin eniştesi) 4. Zidanta I (3’ün damadı) 5. Amunna (4’ün oğlu) 6. Huzzija I 7. Telepinu (5’in oğlu) 8. Alluwamna (7’nin damadı)	Mısır ve Asur’da da III. Murşili/Urhi-Teşub onay görmüştür. Kadeş savaşından sonra Büyük Kral’a ihanet etmesi nedeniyle Hattuşa’ya sığınan Amurru Kralı Benteşina, olasılıkla III. Murşili devrinde O. Suriye’deki görevine geri verilmiş; bu durum da III. Hattuşili tarafından bir belgeyle onaylanmıştır. Benteşina’nın oğlu Şauşgamuva önceden Hattuşili’nin kızlarından biriyle evlendiği için, Amurru’nun Suriye’nin Hititler’e ait topraklarına dahil olması hanedanlar arası evlilik yoluyla güvence altına alınmıştır. Söz konusu olaylar, belli bir süre için Büyük Kral’a imparatorluğun ikinci adamı Hattuşili arasında bir uzlaşmanın bulunduğu göstermektedir.
Tahta geçme -kanun	9. Hantili II 10. Zidanta 11. Huzzija II 12. Muwattali I 13. Tarhuwaili? 14. Hattuşili II ? ----- 15. Tuthaliya II (=I.?) 16. Arnuwanda I (15’in damadı) 17. Tuthaliya III (16’nın oğlu) İMPARATORLUK 18. Şuppiluliuma I (17’nin oğlu)	Ancak zamanla III. Murşili/Urhi-Teşub ile Hattuşili’nin arası bozulmuştur. Hattuşili bu durumu, tanrıların karar verdiği bir “hak sorunu” olarak göstermiştir. Uzmanlar tarafından çoğunlukla apoloji olarak adlandırılan ve içeriğinde oğlu Tuthaliya’nın tahta çıkışının hazırlıklarının yapıldığı kapsamlı bir belgede, Hattuşili, sözü edilen olaylar hakkında bilgi vermektedir. Kuşkusuz bu belge ile Hattuşili, kendisini hem tanrılara karşı haklı çıkarmak istemiş, hem de Hattuşa’daki sürgün Büyük Kral’ın taraftarları ile diplomatik ilişkiler içinde olduğu devrin diğer önemli devletlerinden Mısır, Assur ve Babil hükümdarlarıyla da arasını düzeltmek istemiştir.
1345-1320?	19. Arnuwanda II (18’in oğlu) 20. Murşili II (18’in oğlu)	III. Murşili yakalanarak önce K. Suriye’deki Nuhaşşe’ye, oradan da “deniz kıyısında aşağılarda bir yere” sürülmüştür. Tahttan devrilen Büyük Kral, Hattuşili ile II. Ramses arasında yapılan ünlü Kadeş barış antlaşmasının hazırlanma aşamasında, hanedanlar arası yazışmalarda önemli bir rol oynamıştır.
1275? Kadeş	21. Muwattali II 22. Murşili III/UrHITEŞUB (21’in oğlu) 23. Hattuşili III (20’nin oğlu)	Devrilmesinden sonra III. Murşili’nin Suriye’de bazı hükümlerlik haklarına sahip olduğu da varsayılabilir. III. Murşili olayı ancak Hattuşili III’ün ardılı IV. Tuthaliya zamanında tümüyle kapanmıştır. Uygun bir fal sonucundan sonra, III. Murşili’nin oğulları K. Suriye’ye Niya ülkesini pay olarak almışlardır.
yak. 1259 Mısır’la antlaşma	24. Tuthaliya IV (23’ün oğlu) 25. Kurunta? (21’in oğlu) 26. Arnuwanda III (24’ün oğlu)	
ca. 1200-27. Şuppiluliuma II (24’ün oğlu)		

3 Das Felsrelief von Fraktin (Foto Peter Oszvald)

Hattuşili ve Mısır ile Barış Antlaşması

	ESKİ HİTİT KRALLIK ÇAĞI
Babil'in fethi	1. Hattuşili I 2. Murşili (1'in oğlu) 3. Hantili I (2'nin eniştesi) 4. Zidanta I (3'ün damadı) 5. Amunna (4'ün oğlu) 6. Huzzija I
Tahta geçme -kanun	7. Telepinu (5'in oğlu) 8. Alluwamna (7'nin damadı)
	9. Hantili II 10. Zidanta 11. Huzzija II 12. Muwattali I 13. Tarhuwaili? 14. Hattuşili II ? ----- 15. Tuthalija II (=I.?)
	16. Arnuwanda I (15'in damadı)
	17. Tuthalija III (16'nın oğlu)
1345-1320?	İMPARATORLUK 18. Şuppiluliuma I (17'nin oğlu)
	19. Arnuwanda II (18'in oğlu) 20. Murşili II (18'in oğlu)
1275? Kadeş	21. Muwattali II 22. Murşili III/Urhiteşup (21'in oğlu) 23. Hattuşili III (20'nin oğlu)
yak. 1259 Mısır'la antlaşma	24. Tuthalija IV (23'ün oğlu) 25. Kurunta? (21'in oğlu) 26. Arnuwanda III (24'ün oğlu)
ca. 1200	27. Şuppiluliuma II (24'ün oğlu)

II. Murşili'nin oğlu Hattuşili, tahta çıktığında pek de genç değildi, buna karşın savaş ve politikada deneyime sahipti. II. Muvattali ve III. Murşili zamanında kendisini en güçlü adam konumuna ulaştıran Hattuşili, kariyerini daha çocukluğundan beri hizmetinde bulunduğu tanrıça İstar'ın, yazgısını iyi niyetle yönlendirmesine bağlıyordu.

Yasal biçimde tahta geçmediğinin bilincinde olduğu için, Hattuşili, kültürel ve diplomatik görevlerine çok sıkı bir şekilde bağlıydı. Kült görevlerinde, zeki ve politikayla yakından ilgili olan eşi Büyük Kraliçe Puduhepa kendisine yardımcı oluyordu. **Puduhepa** birkaç erkek çocuk dünyaya getirmişti ve Hattuşili'nin anlattığına göre, kendisine sevgiyle bağlıydı. Metinlerde anlatılanların yanısıra, kabartmalarda da birlikte katıldıkları kült törenleri betimlenmiştir; ayrıca Mısır sarayıyla sürdürülen yazışmalarda Puduhepa önemli bir rol oynamıştı.

III. Hattuşili'nin Mısır'la anlaşarak barış yapmasında, Orta Assur İmparatorluğu'nun Suriye'ye yayılmasının etken olduğu da düşünülebilir. Bölgede II. Muvattali döneminden ve Kadeş savaşından bu yana firavun II. Ramses hüküm sürmekteydi. Hattuşili bilinçli olarak, Assur ve Babil hükümdarları ile olduğu gibi, II. Ramses'le de hükümdarlar arasında olağan karşılanan alışılmış ilişkileri sürdürmüştü. III. Hattuşili, söz konusu hükümdarlara ve firavuna elçiler yollamış, armağan alışverişinde bulunmuş ve böylece hükümdarlığının yasal olduğunun altını çizmişti. Artık I. Şuppiluliuma'dan bu yana kemikleşmiş bir şekilde süregelen savaş durumunu sona erdirip, Mısır ile barış yapma zamanıydı.

4 Der Vertrag, den Ḫattusili III. um 1259 v. Chr.

Devletler arası ünlü antlaşmaya, Babil-Assur dilinde yapılan ve her iki tarafın da kardeşçe ilişkiler içinde bulunmaları nedeniyle duydukları memnuniyeti vurguladıkları, antlaşma nedeniyle birbirlerine verecekleri armağanlardan söz ettikleri bir yazışma eşlik etmektedir. Yazışmanın Hititçe taslakları da bulunmaktadır (🔍18). Eşitlik şartlarına dayanan antlaşma gümüş bir tablet üzerine kakılmıştır ve orijinal haliyle günümüze ulaşmamıştır. Antlaşma günümüzde, Hattuşa'da gün ışığına çıkartılan Babilce-Assurca (Akkadca) olarak hazırlanan kil tabletler yoluyla bilinmektedir. Ayrıca Mısır-Karnak'taki Ramesseum'daki steller üzerinde, Mısır hiyeroglifi ile kaleme alınmış kopyaları görülmektedir. Antlaşma, kesin şekliyle günümüze ulaşan ilk uluslararası barış antlaması olma özelliğini taşımaktadır.

Kadeş antlaşmasıyla, Mısır ve Hatti arasındaki eski dostluğu tazelemek, hükümdarlar arası barış ve iyi kardeşliği "sonsuz kılmak" amacı güdülmüştür. Antlaşmada ayrıca bir saldırmazlık sözü de bulunmaktadır, böylece her iki taraf da dış ve iç düşmanlara karşı birbirlerini kollayacak ve Mısır Firavunu, Hattuşili'nin oğullarının taht verasetlerini garanti altına alacaktır. III. Hattuşili'nin söz konusu isteği, kendisinin bu konudaki olumsuz deneyimleriyle ilgilidir. Ancak III. Hattuşili'den, Mısır taht verasetini kollamak türünde bir teminat alınması gerekli görülmemiştir.

Antlaşmada Mısırlı ve Hititli, hem üst derecede, hem de adi mültecilerin iadesiyle, afları da kararlaştırılmıştır. Antlaşma yemin tanrılarında oluşan bir liste ile kararları kollayan tarafın kutsanması ve antlaşmayı bozan tarafın lanetlenme formülüyle son bulmaktadır. Gümüş tabletin önüne ve arkasına basılan mühürlerin tanımlanması da ilginçtir:

Mühürlerde III. Hattuşili ve Puduhepa'nın betimleri yer alır. Bu betimlemede kralla kraliçenin koruyucu tanrıları olan Hava Tanrısı'nın ve Arinna'nın Güneş Tanrıçası'nın her ikisini de kucaklama sahnesi görülmektedir. Yazılıkaya kabartmalarında ve mühürlerde betimlenen söz konusu kabartma sahnesi, yazıtlarda da aktarılan, tanrıların "elinden tutması" deyimine eş düşmektedir. III. Hattuşili'nin eşi Puduhepa'nın da antlaşmaya katılmış olması dikkate değer bir noktadır.

“Sonsuza dek” sürmesi istenen bu kardeşlik için hanedanlar arası bir bağın kurulması gerekiyordu; prensesin çeyizinden damat evine teslimine kadar tüm detaylar yazışmalarla ayarlanarak yerine getirildikten ve barıştan ancak 13 yıl sonra söz konusu bağ kurulabildi.

Ramses’in 34. hükümdarlık yılında, Büyük Hitit Kralı’nın en büyük kızının firavunla evliliği gerçekleşebildi; Ramses, Hitit prensesi ile evlendiği zaman artık genç sayılmazdı. Y. Mısır’daki Abu Simbel Tapınağı’ndaki “evlilik steli”nde, III. Hattuşili’nin kızını firavun Ramses’e verme sahnesi betimlenmiştir. Aslında Ramses’in Hitit tahtının olası bir varisi durumuna da geldiği düşünülebilir.

ESKİ HİTİT KRALLIK ÇAĞI

Babil'in fethi	1. Hattuşili I
	2. Murşili (1'in oğlu)
	3. Hantili I (2'nin eniştesi)
	4. Zidanta I (3'ün damadı)
	5. Amunna (4'ün oğlu)
	6. Huzzija I
Tahta geçme -kanun	7. Telepinu (5'in oğlu)
	8. Alluwamna (7'nin damadı)
	9. Hantili II
	10. Zidanta
	11. Huzzija II
	12. Muwattali I
	13. Tarhuwaili?
	14. Hattuşili II ?
	-----
	15. Tuthalija II (=I.?)
	16. Arnuwanda I (15'in damadı)
	17. Tuthalija III (16'nin oğlu)
1345-1320?	İMPARATORLUK
	18. Şuppiluliuma I (17'nin oğlu)
	19. Arnuwanda II (18'in oğlu)
	20. Murşili II (18'in oğlu)
1275? Kadeş	21. Muwattali II
	22. Murşili III/Urhiteşup (21'in oğlu)
	23. Hattuşili III (20'nin oğlu)
yak. 1259 Mısır'la antlaşma	24. Tuthalija IV (23'ün oğlu)
	25. Kurunta? (21'in oğlu)
	26. Arnuwanda III (24'ün oğlu)
ca. 1200	27. Şuppiluliuma II (24'ün oğlu)

Mısır firavunuyla yapılan barış antlaşması ve sonradan kurulan hanedanlar arası bağ, Büyük Kral olarak III. Hattuşili'nin hükümdarlık devrinde ulaştığı zirvedir.

Söz konusu başarılar, III. Hattuşili'nin Önasya'daki rakipleri Assur ve Babil ile Ege'deki rakibi Ahhiyava karşısında konumunu pekiştirmesine yaramıştır. Bir dizi beylik ve yerel krallık şeklinde düzenlenmiş olan ve ağırlıklı olarak Luvice konuşulan B. Anadolu, burada sürekli bir şekilde bir Hitit ordusunun hazır bulunmasını gerektiriyordu. Büyük Hitit kralı, Ahhiyava'nın B. Anadolu üzerindeki etkisini geri tepme başarısını da gösterdi.

Muvattali'nin oğullarından Kurunta'nın Tarhuntaşa'ya kral olarak atanması, B. Anadolu'nun daha iyi denetlenebilir hale gelmesini sağladı. Suriye'deki Hitit topraklarının yönetimi son derece etkin bir kral olan Karkamış Kralı İnı-Teşup'a verilmişti. Günümüze ulaşan yazışmalardan Hattuşili'nin kendisini özellikle Assur ve Babil ilişkilerine adanmış anlaşılmaktadır. Assurluların Y. Mezopotamya'da gösterdikleri askeri başarıları, Babil'le yapılan işbirliğinin asıl nedenini yansıtmaktadırlar. Babil'deki iç çatışmalarda yardımcı olabilmek için Hitit hükümdarının bir askeri harekate de hazırlandığı anlaşılmaktadır. Ancak bu girişim, Babillilerin kendi iç işlerine karışılması şeklinde algılanmıştır. Buna rağmen Babil'le hanedanlar arası bir bağ da kurulabilmiştir. Hitit metinlerinde bir "Babil kız"ın bulunduğu da söz edilmektedir.

	ESKİ HİTİT KRALLIK ÇAĞI
Babil'in fethi	1. Hattuşili I 2. Murşili (1'in oğlu) 3. Hantili I (2'nin eniştesi) 4. Zidanta I (3'ün damadı) 5. Amunna (4'ün oğlu) 6. Huzzija I
Tahta geçme -kanun	7. Telepinu (5'in oğlu) 8. Alluwamna (7'nin damadı)
	9. Hantili II 10. Zidanta 11. Huzzija II 12. Muwattali I 13. Tarhuwaili? 14. Hattuşili II ?
	----- 15. Tuthaliya II (=I.?)
	16. Arnuwanda I (15'in damadı)
1345-1320?	17. Tuthaliya III (16'nin oğlu) İMPARATORLUK 18. Şuppiluliuma I (17'nin oğlu)
	19. Arnuwanda II (18'in oğlu) 20. Murşili II (18'in oğlu)
1275? Kadeş	21. Muwattali II 22. Murşili III/Urhiteşup (21'in oğlu) 23. Hattuşili III (20'nin oğlu)
yak. 1259 Mısır'la antlaşma	24. Tuthaliya IV (23'ün oğlu) 25. Kurunta? (21'in oğlu) 26. Arnuwanda III (24'ün oğlu)
ca. 1200	27. Şuppiluliuma II (24'ün oğlu)

IV. Tuthaliya ve Tunç Tablet üzerindeki Antlaşma

Kurallara uygun olmaksızın tahta çıkmış olmasına rağmen III. Hattuşili önemli politik başarılar ve uluslararası takdir toplamıştı; ancak Hattuşa'da tahtına çıkacak ardılla ilgili düzenlemeyi yapmak da kendisi için önemliydi.

Önceden seçilen varisten vazgeçilmiş ve yerine Hattuşili'ninkine benzeyen bir mesleki çizgi için yönlendirilen prens **Tuthaliya** seçilmişti. Belki de Tuthaliya sonraları bu nedenle ülkenin kült yerleri, kült yerlerinin düzenlenmesi ve düzenlerinin korunması için çaba göstermişti. Tahta çıktıktan sonra Tuthaliya yerel krallık Tarhuntaşşa ile olan ilişkilere özellikle yönelmişti.

Hattuşa'da Y. Şehirde bulunan 30x23.5 cm boyutlarındaki bir tunç tablette, söz konusu ilişkilerle ilgili bir antlaşma metni yer alır. Antlaşma IV. Tuthaliya ile Tarhuntaşşa yerel kralı Kurunta arasında yapılmıştır; metnin son derece özenli olarak kazanmış ve antlaşma taraflarının mühürleriyle de onaylanmıştır. Antlaşmada Tarhuntaşşa ülkesinin sınırları yeniden çizilmiş ve II. Muvattali'nin oğlu olarak hanedandan gelen krala, imparatorluk hiyerarşisi içinde Karkamış kralı ile aynı düzeyde bir yer verilmiştir. Böylece Karkamış ve Tarhuntaşşa Hitit imparatorluğu içinde eşit haklara sahip ülkeler haline gelmişlerdir.

Tuthaliya dönemine tarihlenen çok sayıda belge arasında, önemli bir O. Suriye ülkesi olan Amurru'nun kralı ile yapılan antlaşma türünde belgelere, ya da Hitit Büyük Kralı açısından da Toroslar'ın ötesinde önemli bir yere sahip olan Ugarit ile Amurru arasına gerginlik sokan bir boşanma olayı üzerine yazılan genelge türünden belgeler günümüze ulaşmıştır.

	ESKİ HİTİT KRALLIK ÇAĞI
Babil'in fethi	1. Hattuşili I 2. Murşili (1'in oğlu) 3. Hantili I (2'nin eniştesi) 4. Zidanta I (3'ün damadı) 5. Amunna (4'ün oğlu) 6. Huzzija I
Tahta geçme -kanun	7. Telepinu (5'in oğlu) 8. Alluwamna (7'nin damadı)
	9. Hantili II 10. Zidanta 11. Huzzija II 12. Muwattali I 13. Tarhuwaili? 14. Hattuşili II ? -----
	15. Tuthaliya II (=I.?)
	16. Arnuwanda I (15'in damadı)
1345-1320?	17. Tuthaliya III (16'nin oğlu) İMPARATORLUK 18. Şuppiluliuma I (17'nin oğlu)
	19. Arnuwanda II (18'in oğlu) 20. Murşili II (18'in oğlu)
1275? Kadeş	21. Muwattali II 22. Murşili III/Urhiteşup (21'in oğlu) 23. Hattuşili III (20'nin oğlu)
yak. 1259 Mısır'la antlaşma	24. Tuthaliya IV (23'ün oğlu) 25. Kurunta? (21'in oğlu) 26. Arnuwanda III (24'ün oğlu)
ca. 1200	27. Şuppiluliuma II (24'ün oğlu)

Bu tür belgelerin dışında, “batıya yönelik politika” yürüten Assur kralları I. Salmanasar ve I. Tukulti Ninurta ile yapılan yazışmaları da günümüze dek ulaşan belgeler arasındadır. Assur krallarının yürüttükleri söz konusu batı politikası, I. Şuppiluliuma zamanında kurulmuş olan Hanigalbat yerel krallığının kralını “iki efendi” arasında büyük sıkıntıya sokmuş ve Assur birlikleriyle Hititler açısından oldukça başarısız bir çatışma yaşanmasına neden olmuştur.

IV. Tuthaliya Hattuşa’da ve başka yerlerde tapınaklarla kültlerin denetlenmesini istemiş ve özellikle Nerik’in Hava Tanrısı onuruna verilen şölenlerle yakından ilgilenmiştir. Hattuşa’da bulunan bir mühür baskısında kral Kurunta hem Büyük Kral hem de Labarna olarak tanımlanmıştır. O döneme dek yalnızca Hattuşa’da oturan krallar bu biçimde adlandırılırdı. Bu nedenle adı geçen mühür baskısı bilimsel tartışmalarda farklı değerlendirmelere neden olmuştur. Bir darbe olduğu görüşü kabul edilmese bile, Hitit imparatorluğunda politik durumun giderek karmaşıklaştığı açıktır.

Tuthaliya’nın oğlu **III. Arnuwanda**’nın kısa süren hükümdarlık devrinde huzursuzluklar olduğu bildirilmektedir. III. Arnuwanda daha sonra tahta varis bırakmadan ölmüştür.

Bu kez de tahta IV.Tuthaliya’nın başka bir oğlu geçmiştir. Yeni büyük Kral, Hitit krallığını imparatorluk haline getiren kralla aynı adı taşımaktadır: Şuppiluliuma. Ancak **II. Şuppiluliuma**’nın hükümdarlığı ile imparatorluğun da sonu gelmiştir.

II. Şuppiluliuma ve Hitit İmparatorluğunun sonu:

	ESKİ HİTİT KRALLIK ÇAĞI
Babil'in fethi	1. Hattuşili I 2. Murşili (1'in oğlu) 3. Hantili I (2'nin eniştesi) 4. Zidanta I (3'ün damadı) 5. Amunna (4'ün oğlu) 6. Huzzija I
Tahta geçme -kanun	7. Telepinu (5'in oğlu) 8. Alluwamna (7'nin damadı)
	9. Hantili II 10. Zidanta 11. Huzzija II 12. Muwattali I 13. Tarhuwaili? 14. Hattuşili II ?
	----- 15. Tuthalija II (=I.?)
	16. Arnuwanda I (15'in damadı)
1345-1320?	17. Tuthalija III (16'nin oğlu) İMPARATORLUK 18. Şuppiluliuma I (17'nin oğlu)
	19. Arnuwanda II (18'in oğlu) 20. Murşili II (18'in oğlu)
1275? Kadeş	21. Muwattali II 22. Murşili III/Urhiteşup (21'in oğlu) 23. Hattuşili III (20'nin oğlu)
yak. 1259 Mısır'la antlaşma	24. Tuthalija IV (23'ün oğlu) 25. Kurunta? (21'in oğlu) 26. Arnuwanda III (24'ün oğlu)
ca. 1200	27. Şuppiluliuma II (24'ün oğlu)

Hitit imparatorluğunun bilinen son hükümdarı II. Şuppiluliuma, baş gösteren yiyecek sıkıntısıyla daha da gerginleşen duruma rağmen askeri başarılar da göstermiştir. Hattuşa'da bugün Güney Kale olarak adlandırılan kesimdeki bir yazıtta, II. Şuppiluliuma'nın askeri birliklerinin Orta ve Güneybatı Anadolu'da başarıyla savaştığından, Tarhuntaşşa'da da hükümdarın yeniden otorite kurduğundan söz edilir. Çivi yazılı belgeler, Karkamış kralı ve doğrudan Büyük Kral tarafından denetlenen Alaşiya (Kıbrıs) ülkesiyle antlaşma yapıldığına dikkat çeker. Alaşiya kralının Ugarit kralına yolladığı bir mektupta, "gemilerde yaşayan" Şikila halkının saldırıları konusunda kral uyarılmaktadır.

III. Ramses sözü geçen halk grubundan, gemileriyle Suriye kıyılarında gözüken ve bir dizi yerleşmeye saldırılar düzenleyen "deniz kavimleri" olarak bahseder. Ege tarafından kara yoluyla Suriye'ye dek ulaştıkları söylenen başka kavimler de, G. Anadolu'dan geçmiş olmalıdırlar. Arkeolojik buluntular yoluyla kıyıdaki değişik yerlerde tahribat izlerine rastlanmış olmasına rağmen, Hitit yazılı kaynakları bu konuda kesin bilgi vermemektedir.

Hitit imparatorluğunun MÖ 1200'den kısa bir süre sonra yıkılma nedeni hala tam olarak anlaşılamamıştır. İmparatorluğun yıkılmasına etken **nedenler** olasılıkla birden fazladır. Yapılan yeni araştırmalar da eski Hitit başkenti ve kült şehri Hattuşa'da bulunan yapıların hangi nedenle giderek yığıntı halini aldığını açıklayamamaktadır.

Son Büyük Kral'ın hüküm sürdüğü dönemde, halk içinde huzursuzluklar ve Hitit aristokrasisinde giderek çatışmalar baş göstermişti. Hükümdarların, memurlarıyla maiyetinde bulunanları sürekli bağlılık yeminlerine zorlaması, söz konusu sallantı ile ilgili belirtileri doğrular niteliktedir.

	ESKİ HİTİT KRALLIK ÇAĞI
Babil'in fethi	1. Hattuşili I 2. Murşili (1'in oğlu) 3. Hantili I (2'nin eniştesi) 4. Zidanta I (3'ün damadı) 5. Amunna (4'ün oğlu) 6. Huzzija I
Tahta geçme -kanun	7. Telepinu (5'in oğlu) 8. Alluwamna (7'nin damadı)
	9. Hantili II 10. Zidanta 11. Huzzija II 12. Muwattali I 13. Tarhuwaili? 14. Hattuşili II ?
	----- 15. Tuthalija II (=I.?)
	16. Arnuwanda I (15'in damadı)
1345-1320?	17. Tuthalija III (16'nin oğlu) İMPARATORLUK 18. Şuppiluliuma I (17'nin oğlu)
	19. Arnuwanda II (18'in oğlu) 20. Murşili II (18'in oğlu)
1275? Kadeş	21. Muwattali II 22. Murşili III/Urhiteşup (21'in oğlu) 23. Hattuşili III (20'nin oğlu)
yak. 1259 Mısır'la antlaşma	24. Tuthalija IV (23'ün oğlu) 25. Kurunta? (21'in oğlu) 26. Arnuwanda III (24'ün oğlu)
ca. 1200	27. Şuppiluliuma II (24'ün oğlu)

Yapılan kazılarda, çağdaşı Ugarit'teki durumun aksine, yabancı düşman silahlarına rastlanmamıştır. Kapsamlı saray yaşamı ve kült ödevleri açısından bağımlı olduğu bölgelerin, artık denetim altında bulunmamasından kaynaklanan bir durumla, Hattuşa'nın imparatorluğun başkenti ve kült merkezi olarak işlevinin yitirdiği de akla gelmektedir.

Hitit devletinin ayakta olduğu son yıllara tarihlenen yazılı kaynaklar, sefalet içinde olduğu belirtilen Anadolu'ya Suriye ve Mısır'dan büyük miktarlarda tahıl sevk edildiğini kanıtlamaktadır. K. Suriye'de Ugarit'te bulunan yazılı kaynaklardan, MÖ. 13. yy.'ın sonunda, Mısır'a (Merneptah'a) aslında hiçbir zaman tümüyle terkedilmemiş olan geleneksel bağlılığın yeniden vurgulandığı anlaşılmıştır.

Örneğin Ugarit kralı bir mektup göndererek, Mısır'dan hükümdarlık ettiği şehirdeki Baal Tapınağı'na koymak üzere, yeni firavun Merneptah'ın bir suretini rica etmektedir. Suriye'nin liman şehrinde, Mısır firavunu Merneptah'ın adının üzerine kazındığı bir kılıcın bulunduğunu da belirtmek gerekir. Merneptah "yaşamını sürdürebilmesi için" Hatti ülkesine tahıl yolladığı bilinen firavundur.

Anadolu'da huzursuzluklar ve Suriye üzerinde Hitit etkisinin azalması da Hitit imparatorluğunun yıkılmasında neden ya da sonuç olarak değerlendirilebilir. Hitit imparatorluğunun sonunu, geniş bir ilişkiler bütününde değerlendirmek daha sağlıklı bir yaklaşımdır. MÖ 1200 dolaylarında, Son Tunç Çağı'nın sonlarında ortaya çıkan bunalım Önasya'nın büyük bölümünü kaplamıştır. Aynı dönemde Levant bölgesinin içlerini fazla etkilememiş olan, "deniz kavimleri" adı verilen yeni halk gruplarının hareketleri de bunalımın nedeni olarak gösterilir.

	ESKİ HİTİT KRALLIK ÇAĞI
Babil'in fethi	1. Hattuşili I 2. Murşili (1'in oğlu) 3. Hantili I (2'nin eniştesi) 4. Zidanta I (3'ün damadı) 5. Amunna (4'ün oğlu) 6. Huzzija I
Tahta geçme -kanun	7. Telepinu (5'in oğlu) 8. Alluwamna (7'nin damadı)
	9. Hantili II 10. Zidanta 11. Huzzija II 12. Muwattali I 13. Tarhuwaili? 14. Hattuşili II ? ----- 15. Tuthalija II (=I.?)
	16. Arnuwanda I (15'in damadı)
1345-1320?	17. Tuthalija III (16'nın oğlu) İMPARATORLUK 18. Şuppiluliuma I (17'nin oğlu)
	19. Arnuwanda II (18'in oğlu) 20. Murşili II (18'in oğlu)
1275? Kadeş	21. Muwattali II
	22. Murşili III/Urhiteşup (21'in oğlu)
	23. Hattuşili III (20'nin oğlu)
yak. 1259 Mısır'la antlaşma	24. Tuthalija IV (23'ün oğlu) 25. Kurunta? (21'in oğlu) 26. Arnuwanda III (24'ün oğlu)
ca. 1200	27. Şuppiluliuma II (24'ün oğlu)

Bu tür bir bunalımın başlangıcını, MÖ 14. veya 13. yy.larda Suriye'de saptamak olasıdır. Büyük aile türünden geleneksel yapılar giderek önemini yitirmiştir. Ekonomik ve sosyal alanlarda toplumun artan biçimde bireyselleşmesi, toplum dışına itilenlerin yoksullaşması, kaçması ve suç işler hale gelmesiyle sonuçlanmıştır, dolayısıyla ticaret yolları da güvenliklerini yitirmeye başlamışlardır.

Tarıma açık araziler giderek azalmış, tarım, nehir vadileri ve kıyı ovaları türü, doğanın iyi şartlar sunduğu arazilerde yoğunlaşmaya başlamıştır; olasılıkla kuru tarım yapılan bölgelerde, kurak geçen yılların artması da sözü edilen gelişime etken olmuştur. Artık tarım yapılamayan tarlalar ve yerleşmeler daha çok hayvancılıkla geçinen gruplarca işgal edilmeye başlanmıştır.

Hitit devletinin Anadolu'da çekirdek bölgesinin de bu gelişmelerden etkilenmemiş olma olasılığı azdır. Önasyanın zengin bölgelerinin desteği olmaksızın , tanrıların hoşnut edildiği ve Hattilerin iç birliğini sağlayan eski kült merkezlerini alışılmış biçimde çevirmek de kolay olmasa gerektir. Görüldüğü üzere, Hitit devletinin yıkılması konusunda yanıtlardan ziyade sorular bulunmaktadır.

Kesin olan sonuç- Anadolu'daki Hitit devletinin varlığını sürdürmediği ve 20.yy.da yapılan kazılar ve bu kazılarda bulunan yazılı belgeler sayesinde yeniden insanlık tarihinin bilinen bir bölümü olana dek, izleyen binyıllarda tümüyle yazılı bellekten silindiğidir.